

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μαρία-Ανδρονίκη Τραυλού

**Διαβάθμιση των φρασεολογισμών στα Αναλυτικά Προγράμματα και στα εγχειρίδια
διδασκαλίας της Ελληνικής ως Γ2**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2017

Μαρία-Ανδρονίκη Τραυλού

**Διαβάθμιση των φρασεολογισμών στα Αναλυτικά Προγράμματα και στα εγχειρίδια
διδασκαλίας της Ελληνικής ως Γ2**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: Μαρία Ιακώβου

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Μάρω Κακριδή-Ferrari

Μαρία Ιακώβου

Διονύσιος Γούτσος

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....	3
Περίληψη.....	6
Εισαγωγή.....	7
1. Οι απαρχές της Φρασεολογίας.....	8
2. Ορολογία.....	10
2.1. Κατηγοριοποίηση των μονάδων της φρασεολογίας.....	11
2.1.1. Μονάδες μελέτης της Φρασεολογίας.....	14
2.1.2. Αποσαφήνιση των σχετικών με τη φρασεολογία όρων.....	16
2.1.3. Κριτική αποτίμηση όρων.....	20
3. Λεξι(λογι)κές συνάψεις.....	24
4. Γλωσσολογικοί κλάδοι και φρασεολογία.....	26
4.1. Φρασεολογία, λεξικογραφία και σώματα κειμένων.....	27
4.2. Η κοινωνιογλωσσολογική πλευρά της φρασεολογίας.....	29
4.3. Η Γνωσιακή πλευρά της Φρασεολογίας.....	32
4.4. Φρασεολογία και πραγματολογία.....	36
4.5. Η Φρασεολογία στην κατάκτηση και διδασκαλία δεύτερης γλώσσας.....	39
5. Ταξινόμηση.....	41
6. Παραδοσιακή έναντι σύγχρονης προσέγγισης.....	42
7. Επίπεδα γλωσσομάθειας.....	47
8. Αναλυτικά Προγράμματα.....	50
9. Εγχειρίδια διδασκαλίας της Ελληνικής επιπέδου Β'.....	51

10. Η διδακτική των φρασεολογισμών στην ΚΓ2.....	58
Συμπεράσματα.....	60
Βιβλιογραφία.....	63

Συντομογραφίες

Α.Π. Αναλυτικό Πρόγραμμα

Βλ. Βλέπε

ΚΓΛ Κατανόηση γραπτού λόγου

ΚΕΠΑ Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη γλωσσομάθεια

ΚΠΛ Κατανόηση προφορικού λόγου

ΠΓΛ Παραγωγή γραπτού λόγου

ΠΠΛ Παραγωγή προφορικού λόγου

ΠΦ Πραγματολογικοί φρασολογισμοί

ΣΦ Σημασιολογικοί φρασολογισμοί

ΦΜ Φρασολογική μονάδα

~Learning another language is

like becoming another person

Haruki Murakami

Περίληψη

Η φρασεολογία αποτελεί ένα από τα πιο ζωντανά κομμάτια της γλώσσας, εκείνο που παρουσιάζει ίσως καλύτερα από όλα τα υπόλοιπα τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας γλωσσικής κοινότητας και τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες των ομιλητών της. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί αρχικά την ιστορική αναδρομή και χαρτογράφηση του - όχι και τόσο αναπτυγμένου για τα ελληνικά δεδομένα και με ρωσικές καταβολές - κλάδου της φρασεολογίας. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η σχέση του κλάδου της φρασεολογίας με επιλεγμένους γλωσσολογικούς κλάδους και ιδιαίτερη έμφαση, τέλος, θα δοθεί στον κλάδο της Κατάκτησης και Διδασκαλίας Δεύτερης ή Ξένης Γλώσσας, καθώς θα αναλυθεί η παρουσία των φρασεολογισμών σε επιλεγμένα εγχειρίδια διδασκαλίας της Ελληνικής.

Εισαγωγή

Το να γνωρίζει κάποιος σε ικανοποιητικό βαθμό μια γλώσσα καθορίζεται από το κατά πόσο είναι σε θέση όχι μόνο να παρουσιάσει τον εαυτό του σ' ένα πρώτο επίπεδο, να εκφράσει τις ιδέες του σε αυτήν, ή να διαβάσει ένα κείμενο και να κατανοήσει ένα μέρος του, αλλά προϋποθέτει και την κατανόηση ενός μεγάλου ποσοστού εκφράσεων της γλώσσας στόχου, όπως αυτές που ανήκουν στη λεγόμενη φρασεολογία της γλώσσας.

Οι εκφράσεις αυτές καθότι μοναδικές σε κάθε γλώσσα – εκτός από παραδείγματα γλωσσικού δανεισμού ή γλωσσικής επίδρασης μεταξύ γειτονικών και μη γλωσσών – αποτελούν ένα αρκετά δύσκολο και χρονοβόρο στην κατάκτηση κομμάτι για τον μαθητή μιας δεύτερης ή ξένης γλώσσας και ειδικότερα όσον αφορά τα επίπεδα αρχαρίων.

Παρότι ο διδασκόμενος μπορεί να είναι εξοικειωμένος σε ικανοποιητικό βαθμό με τη γραμματική και το λεξιλόγιο της γλώσσας, δεν είναι δυνατό μόνο με αυτήν τη γνώση να γνωρίζει το πώς η γλώσσα χρησιμοποιείται, τι σημαίνει και σε ποια περίπτωση μπορεί να αναφέρει το καθετί (Fillmore, Kay, & O' Connor, 1988: 504). Γι' αυτόν τον λόγο τέτοιου είδους φράσεις μαθαίνονται απ' έξω θα μπορούσαμε να πούμε, ως έτοιμες φόρμουλες από τα άτομα που μαθαίνουν μια δεύτερη ή ξένη γλώσσα.

Καθώς λοιπόν το κομμάτι αυτό της γλώσσας είναι αρκετά προβληματικό και δύσκολο στην κατάκτηση μιας Γ2, παρά τη γνώση του λεξιλογίου που μπορεί να διαθέτει ο διδασκόμενος, θα μπορούσε να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος μελέτης και για τα ελληνικά δεδομένα, αφού οι μελέτες που έχουν ασχοληθεί με αυτό το φαινόμενο είναι σχετικά λίγες και δεν κατευθύνονται τόσο προς τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Γ2.

Στην παρούσα λοιπόν μελέτη επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τι ακριβώς συμβαίνει στα Αναλυτικά Προγράμματα των τριών επιπέδων γλωσσομάθειας, καθώς και στα εγχειρίδια διδασκαλίας της Ελληνικής, αναφορικά με τη φρασεολογία της γλώσσας.

Αρχικά θα αναφερθούμε στις απαρχές του κλάδου της φρασεολογίας, στην ορολογία που χρησιμοποιείται σχετικά με τις μονάδες της, καθώς και των διαφορών που προκύπτουν μεταξύ των όρων. Για τις στερεότυπες εκφράσεις και τις λεξιλογικές συνάψεις θα δοθούν και τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα. Επιπλέον, θα παρουσιαστεί μια σύντομη κατηγοριοποίηση των όρων και θα γίνει προσπάθεια κριτικής αποτίμησης των μονάδων αυτών σε πίνακα.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κομμάτι της μελέτης θα γίνει αναφορά στους γλωσσολογικούς κλάδους που συνδέονται με αυτόν της φρασεολογίας και θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι δύο αντικρουόμενες προσεγγίσεις (παραδοσιακή-σύγχρονη). Στο τρίτο κομμάτι θα παρουσιαστούν οι φράσεις αυτές όπως εμφανίζονται στα Αναλυτικά Προγράμματα της Ελληνικής ανάλογα με το επίπεδο. Θα αναφερθούν τα γενικά επίπεδα (Α Β Γ) και όχι ο διαχωρισμός αυτών σε υποεπίπεδα (Α1-Α2 κ.λπ.).

Επιπροσθέτως, θα γίνει αναφορά σε επιλεγμένη σειρά διδακτικών εγχειριδίων και στο πώς εμφανίζονται οι εκφράσεις αυτές μέσα στο διδακτικό τους υλικό. Τέλος, θα δοθούν τα γενικά συμπεράσματα της μελέτης αυτής.

1. Οι απαρχές της φρασεολογίας

Η προσέγγιση της γλώσσας από τη σκοπιά της φρασεολογίας ως αυτόνομου γλωσσολογικού κλάδου αποτελεί ένα αρκετά πρόσφατο στάδιο στον τομέα της γλωσσολογίας, που για τα δεδομένα όμως της Ελληνικής δεν έχει ακόμη αξιοποιηθεί επαρκώς. Τα πρώτα ίχνη της φρασεολογίας σε σχέση με την επιστήμη της γλωσσολογίας θα μπορούσε κανείς να πει πως εμφανίζονται στο έργο του πατέρα της γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure, *Cours de Linguistique Générale* (1916), όπου και γίνεται αναφορά στην ύπαρξη προκατασκευασμένων εκφωνημάτων *locutions (=expressions) toutes faites*, τα οποία αποτελούν εκφράσεις που οι ομιλητές μιας γλώσσας μαθαίνουν ως μη αναλύσιμα σύνολα και χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένες περιστάσεις.

Ο Saussure (1979: 164), αναφέρει πως το κύριο χαρακτηριστικό της ομιλίας είναι η ελευθερία των συνδυασμών. Ωστόσο, δεν είναι όλα τα συντάγματα το ίδιο ελεύθερα. Όπως παραθέτει χαρακτηριστικά: «Συναντάμε πρώτα-πρώτα έναν μεγάλο αριθμό εκφράσεων που ανήκουν στη γλώσσα· είναι οι στερεότυπες φράσεις, στις οποίες η χρήση απαγορεύει κάθε αλλαγή, κι αν ακόμη μπορούμε να ξεχωρίσουμε σ' αυτές, με τη σκέψη, μέρη δηλωτικά σημασίας».

Η εμφάνιση της φρασεολογίας στην ευρωπαϊκή γλωσσολογική σκηνή συντελείται για πρώτη φορά τη δεκαετία του '70, όταν το ενδιαφέρον των γλωσσολόγων σχετικά με τον νέο αυτόν κλάδο, που είχε ήδη αναπτυχθεί στην τέως Σοβιετική Ένωση, άρχισε να μετατοπίζεται και στην Ευρώπη.

Η πρώτη ωστόσο αναφορά στον όρο *φρασεολογία* υπήρξε στο έργο «*Traité de stylistique française*» (1909), του Ελβετού ακαδημαϊκού και μαθητή του Saussure, Charles Bally, ο οποίος θεωρήθηκε και ιδρυτής του κλάδου. Το έργο του, αν και δεν επηρέασε σημαντικά την έρευνα στον ευρωπαϊκό χώρο, αποτέλεσε τη βάση για τους Ρώσους μελετητές, ξεκινώντας με τον Vinogradov, ο οποίος κατηγοριοποίησε τις φρασεολογικές μονάδες της ρωσικής και άνοιξε τον δρόμο για μια αυτόνομη πορεία έρευνας τη δεκαετία του '30, με αποτελέσματα που επικράτησαν για καιρό στο πεδίο αυτό.

Αυτός που πρώτος όμως επεσήμανε τις λεγόμενες *σταθερές εκφράσεις* (stable expressions) και τα χαρακτηριστικά τους, δηλαδή τη σταθερότητα και την αδιάσπαστη μορφή τους, στοιχεία που σήμερα θεωρούνται τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των φρασεολογικών μονάδων, είναι ο Baudouin de Courtenay, ιδρυτής της σχολής του Καζάν. Όπως επισημαίνεται από τις Arsenteva & Safina (στο Arsenteva, 2014: 3), σημαντική και καθοριστική ήταν η αντίληψή του για τη γλώσσα όχι ως μια οντότητα μόνο στατική, αλλά ως μια ενότητα στατικών και δυναμικών στοιχείων¹.

Αυτή η σύλληψη της γλώσσας ως συνόλου, αλλά και ως μονάδων (όπως και αμετάβλητων συνδυασμών των μονάδων αυτών), υπήρξε η αφορμή για την ετυμολογική προσέγγιση της φρασεολογίας, συμπεριλαμβανομένης και της μελέτης των πρωτοτύπων των φρασεολογικών μονάδων και της εσωτερικής τους σύστασης.

Ως όρος τώρα η φρασεολογία έχει διττή χρήση σύμφωνα με τον Burger (1998: 11), όπως αναφέρεται στη Χιώτη (2010: 7), από τη μία δηλώνει τον γλωσσολογικό κλάδο που ασχολείται με τους φρασεολογισμούς μιας γλώσσας, ενώ με τη δεύτερη χρήση εκφράζει το σύνολο των φρασεολογισμών μιας γλώσσας.

Στην πορεία ανάπτυξης του συγκεκριμένου κλάδου, αρκετές ήταν οι ενστάσεις που δημιουργήθηκαν σχετικά με το αν θα μπορούσε να θεωρηθεί αυτόνομος κλάδος της γλωσσολογίας ή να συνυπολογιστεί ως παρακλάδι κάποιου άλλου. Οι δύο αντικρουόμενες τοποθετήσεις που έχουν προταθεί είναι από τη μια η ρωσική κυρίως σχολή, η οποία θεωρεί τη φρασεολογία αυτόνομο γλωσσολογικό κλάδο, ενώ η αντίθετη τη θεωρεί εξειδικευμένο τομέα της λεξικολογίας.

Ωστόσο, όπως έχει επισημάνει ο Eckert (στο Συμεωνίδης 2000: 14), η φρασεολογία φεύγει από τα όρια της λεξικολογίας, από τη στιγμή που τα κοινωνικά φαινόμενα

¹ «... as a unity of statics and dynamics», Arsenteva & Safina (2014: 3).

αντικατοπτρίζονται εντονότερα στη φρασεολογία και αυτό είναι κυρίως ορατό στους λεγόμενους επικοινωνιακούς φρασεολογισμούς (communicative phraseological units)².

2. Ορολογία

Μέχρι πρότινος, οι εκφράσεις που εντάσσονταν στα πλαίσια της φρασεολογίας θεωρούνταν απόκλιση της γλώσσας και βρίσκονταν στο περιθώριο του ενδιαφέροντος των μελετητών της, σταδιακά όμως αποδείχθηκε πως αποτελούν ένα βασικό και μεγάλο αριθμητικά κομμάτι του λεξικού της γλώσσας, που ο ομιλητής διαθέτει ως έτοιμη φόρμουλα στο νοητικό του λεξικό.

Με το αυξημένο πλέον ενδιαφέρον για τις μονάδες αυτές, η παραπάνω αντίληψη άρχισε να εκλείπει και η μελέτη του κλάδου ενισχύθηκε, δημιουργώντας όμως ταυτόχρονα και ένα βασικό πρόβλημα ¹ την ύπαρξη πολλών όρων για την αναφορά στις διάφορες μονάδες που εντάσσονται στον κλάδο, όπως επίσης και την όχι και τόσο ξεκάθαρη στις περισσότερες περιπτώσεις οριοθέτηση και τοποθέτηση κάθε φράσης στην εκάστοτε ταξινόμηση.

Προτού αναφερθούμε στις μονάδες μελέτης της παρούσας μελέτης θα γίνει μια σύντομη αναφορά στα είδη που βρίσκονται υπό τον όρο-ομπρέλα φρασεολογική μονάδα, των διαφορών που εντοπίζονται μεταξύ τους, καθώς και τις προϋποθέσεις ταξινόμησής τους.

² Πρόκειται για εκφράσεις όπως τα γνωμικά που χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό λόγο. Βλ. κατηγοριοποίηση Kunin (στο Jansone, 2013:3).

2.1. Κατηγοριοποίηση των μονάδων της φρασεολογίας

Αντικείμενο μελέτης του κλάδου της φρασεολογίας είναι οι λεγόμενοι φρασεολογισμοί (Phraseologismus)³, όπως συνήθως ονομάζονται στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία, που ως έννοιες υπερώνυμες για τις φρασεολογικές μονάδες αποτελούν σταθερούς συνδυασμούς λέξεων που μπορούν να αναλάβουν τη λειτουργία και τη σημασία μεμονωμένων λέξεων (λεξιμάτων) σε μια πρόταση (Συμεωνίδη 2000: 17). Οι μονάδες αυτές εμφανίζονται σε όλες τις γλώσσες ως σταθεροί συνδυασμοί λέξεων με συγκεκριμένη σημασία και αποτελούν βασικό κομμάτι του λεξιλογίου που κατέχει ο ομιλητής της γλώσσας από ένα αναπτυξιακό στάδιο κι έπειτα.

Οι μονάδες αυτές αποτελούν σταθερούς συνδυασμούς λέξεων με πλήρη ή εν μέρει μεταφορική σημασία και τα δύο βασικότερα χαρακτηριστικά τους που τις διαχωρίζουν από τις υπόλοιπες εκφράσεις είναι η *σταθερότητα* (stability) και η *μεταφορική σημασία* (figurative meaning). Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό τους εκτός από αυτά της σταθερής δομής και της μεταφορικής σημασίας είναι ότι έχουν παγιωθεί με την πάροδο του χρόνου. Όπως αναφέρει η Χιώτη (2010: 13), η «παγίωση είναι η διαδικασία με την οποία μια ομάδα λέξεων της οποίας τα στοιχεία είναι ελεύθερα γίνονται μία έκφραση της οποίας τα στοιχεία δεν διαχωρίζονται (indissociables)». Αυτό σημαίνει με άλλα λόγια πως οι μονάδες που αποτελούν αυτές τις εκφράσεις χάνουν το νόημά τους και εμφανίζονται πλέον ως νέα λεξική οντότητα με αδιάσπαστη, αυτόνομη και ολοκληρωμένη σημασία. Οι παγιωμένες αυτές εκφράσεις μπορούν να υποκαταστήσουν στον παραδειγματικό άξονα μία λέξη τόσο σε επίπεδο λειτουργίας όσο και σημασίας, δηλαδή να αναλάβουν τη λειτουργία και τη σημασία μεμονωμένων λέξεων μέσα στην πρόταση (M. Gross, 1988a: 10, στο Χιώτη, 2010: 26), π.χ.: *ο Χ είναι τυχodiώκτης - ο Χ είναι βίος και πολιτεία*. Όπως μάλιστα επισημαίνει ο Ibrahim (2001: 93, στο Χιώτη, 2010: 26), δεν υπάρχει μια ενότητα ή μια σύνταξη παγιωμένη που να μην έχει ισοδύναμο μη παγιωμένο, ενώ το αντίθετο δεν ισχύει.

³ Πλήθος όρων έχουν χρησιμοποιηθεί για την αναφορά στις μονάδες αυτές της γλώσσας, που έχουν χαρακτηριστικά ιδιωματικών εκφράσεων. Μερικά από αυτά όπως αναφέρονται στον Συμεωνίδη (2000), είναι φράσημα, φρασεολέξιμα, φρασεολογική μονάδα, ιδιωτισμός, σταθερή (προκαθορισμένη) λεξική δομή. Στην παρούσα μελέτη οι όροι θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, ανάλογα με το πώς αναφέρονται στην κάθε προσέγγιση. Για μια πιο λεπτομερή αναφορά στους όρους βλ. υποκεφάλαιο 1.3.1 της παρούσας εργασίας.

Σε αντιδιαστολή με τις ελεύθερες προτάσεις, οι παγιωμένες εκφράσεις είναι λεξικοποιημένες, δηλαδή υπάρχουν ως ενότητες στο νοητικό λεξικό του ομιλητή και αναπαράγονται κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας, χωρίς όμως ο ομιλητής να τις δημιουργεί κάθε φορά τη στιγμή της συνομιλίας. Υπάρχουν έτοιμες, αποθηκευμένες στο μυαλό του και ο ομιλητής είναι σε θέση να τις αναγνωρίζει και να τις αναπαράγει σωστά ως μέλος της ίδιας γλωσσικής κοινότητας, καθώς μεγάλο μέρος των εκφράσεων αυτών βασίζονται σε κοινή γνώση των αξιών και των συνηθειών της γλωσσικής κοινότητας.

Ωστόσο, η δυσκολία στον εντοπισμό τους έγκειται στο γεγονός ότι είναι δυνατό να λειτουργούν και ως ελεύθεροι συνδυασμοί λέξεων ανάλογα με το περιεχόμενο. Για παράδειγμα η φράση «μου τη δίνει αυτή η μουσική» αποτελεί μια παγιωμένη έκφραση που έχει τη σημασία ότι κάτι με εκνευρίζει σε μεγάλο βαθμό, ενώ χρησιμοποιείται ως ελεύθερος συνδυασμός λέξεων στην πρόταση *πίάνει την τούρτα και μου τη δίνει*, έχοντας την κυριολεκτική σημασία του εκφωνήματος.

Επιπλέον, δυσκολία στον εντοπισμό τους υπάρχει και όταν τα μέρη μιας παγιωμένης έκφρασης εμφανίζονται σε ασυνέχεια π.χ. *κάθεται όλη μέρα κλεισμένος ολομόναχος μέσα σε τέσσερις τοίχους*, καθώς και όταν εμφανίζονται με διαφορές στη δομή (Χιώτη, 2010: 13).

Σχετικά με τη διαδικασία σχηματισμού αυτών των πολυλεξικών μονάδων, οι παγιωμένες εκφράσεις ανήκουν σε όλα τα μέρη του λόγου (Mejri, 2000, στο Χιώτη, 2010: 14). Επειδή ακριβώς αναφέρονται σε κοινούς τόπους της καθημερινής ζωής, η πλειονότητα των ουσιαστικών, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων που τις σχηματίζουν ανήκουν στο βασικό λεξιλόγιο (Lloshi, 1992: 125, στο Χιώτη, 2010: 15).

Συνοψίζοντας όσον αφορά τους όρους που χρησιμοποιούνται στην ελληνική βιβλιογραφία για τις παγιωμένες εκφράσεις, αυτοί είναι οι ακόλουθοι: στις περισσότερες των περιπτώσεων αναφέρονται ως *ιδιωτισμοί* (Μότσιου, 1987), κυρίως στον ευρωπαϊκό χώρο, ενώ ως *φρασεολογισμοί* εμφανίζονται στη Ρωσική παράδοση (Συμεωνίδης, 2000). Εμφανίζονται επίσης και ως *ιδιωτισμικές εκφράσεις* (Μουστάκη, 1992β, στο Χιώτη, 2010), ενώ άλλοι όροι είναι οι *τυποποιημένες* ή *στερεότυπες εκφράσεις* ή *φράσεις*. Καθώς οι μονάδες αυτές προσφέρουν διαφορετικές θεωρήσεις του κόσμου, συμπεριφοράς, συναισθημάτων του ατόμου και έκφρασης πολιτισμικά καθορισμένων εννοιών,

υποστηρίζεται πως η φρασεολογία «εκπροσωπεί το πνευματικό λεξιλόγιο της γλώσσας» (Συμεωνίδης, 2000: 17).

Κύριο χαρακτηριστικό όπως σημειώθηκε των μονάδων αυτών είναι η διαφορετική σημασία που έχουν από αυτήν του συνόλου των λέξεων που τις αποτελούν. Σύμφωνα με τη Στάθη (2005: 4), «οι φρασεολογικές ή ιδιωματικές εκφράσεις ορίζονται κυρίως σημασιολογικά βάσει της αρχής της συνθετικότητας (principle of compositionality), σύμφωνα με την οποία η σημασία σύνθετων εκφράσεων προκύπτει από τις σημασίες των μερών τους και τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται συντακτικά». Επιπλέον, ο ελάχιστος συνδυασμός λεξημάτων που είναι δυνατό να απαρτίσουν έναν τέτοιο συνδυασμό είναι τα δύο λεξήματα, τα οποία μπορούν να έχουν ελεύθερη ή δεσμευμένη σχέση. Για παράδειγμα, η ΦΜ *έσφιξε το ζωνάρι*, ως ελεύθερος συνδυασμός μπορεί να έχει την κυριολεκτική σημασία της κάθε λέξης, ενώ ως φρασεολογισμός σημαίνει πως κάποιος λόγω οικονομικών προβλημάτων αναγκάστηκε να περιορίσει αρκετά τα έξοδά του.

Κατά τον Συμεωνίδη (2000: 19), φρασεολογισμούς με την ευρεία έννοια της σταθερής δομής και της ιδιοτυμικότητας της σημασίας (δηλαδή την αλλαγή στη σημασία, τη σημασιολογική μετατροπή που υφίστανται τα συστατικά του φρασεολογισμού), αποτελούν οι παροιμίες και οι αντιπαροιμίες, οι οποίες και αποτελούν αντικείμενο μελέτης του κλάδου της παροιμιολογίας, οι ρήσεις ή βελερισμοί, τα γνωμικά και τα "έπεα πτερόεντα".

Πιο συγκεκριμένα, ξεκινώντας από τις παροιμίες πχ.: *Ακόμα δεν ανεβήκαμε στον γάιδαρο κουνάμε τα ποδάρια*, οι οποίες είναι σύντομες δομές, αγνώστου δημιουργού, με σταθερή μορφή, που στόχο τους έχουν τη μετάδοση ενός σύντομου διδάγματος, γνωρίζουμε ότι προέρχονται από την αρχαία περίοδο, τη μεσαιωνική και την περίοδο της τουρκοκρατίας, ενώ στα νεώτερα χρόνια δεν παρατηρείται η δημιουργία νέων.

Όσον αφορά τις ρήσεις ή τους βελερισμούς, όπως είναι διεθνώς γνωστοί (Wellerismus)– οι οποίοι πήραν το όνομά τους από τον Samuel Weller–ήρωα του έργου *Pickwick Papers* του Dickens–αποτελούν είδος παροιμιών οι οποίες χρησιμοποιούνται σε λογοτεχνικά κείμενα από τους ήρωες, με ειρωνική χροιά, συνήθως εμφανίζονται σε ευθύ λόγο και ελαφρώς παραλλαγμένες και σε αντίθεση με τις καθεαυτού παροιμίες ανήκουν σε κάποιον δημιουργό. Η ειρωνική τους χρήση οφείλεται στο γεγονός ότι το νόημά τους δεν συνάδει με τις πράξεις του προσώπου που τους εκφωνεί.

Βελερισμοί θεωρούνται και τα παραπονημένα συνθήματα ή φράσεις που αποδίδονται σε επίσημους φορείς ή και εκπροσώπους τους (π.χ. κόμματα, κυβερνήσεις, κ.α.) και χρησιμοποιούνται για να χλευάσουν καταστάσεις. Ο Συμεωνίδης (2000: 21), δίνει χαρακτηριστικά το παράδειγμα του Γ. Παπανδρέου (1888-1968) ο οποίος είχε συμπληρώσει ευφυώς το γνωστό σύνθημα της επταετίας «*Ελλάς Ελλήνων χριστιανών*», που επαναλαμβανόταν σε καθημερινή βάση, ως εξής: «*Ελλάς Ελλήνων χριστιανών καθολικώς διαμαρτυρομένων*», σε δύσκολες εποχές με ένα αίσθημα κριτικής ανάγνωσης της τότε πραγματικότητας.

Τα *γνωμικά*, τα οποία γνωρίζουμε ότι προέρχονται από λογοτεχνικά κείμενα της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας και έχουν διαδοθεί κυρίως μέσω της λατινικής σε πολλές γλώσσες ανά τον κόσμο, είναι φράσεις όπως *έρως ανίκατε μάχαν*.

Τέλος, έχουμε τα *έπεα πτερόεντα*, που, όπως πληροφορούμαστε και πάλι από τον Συμεωνίδη (2000: 22), βασικό τους στοιχείο είναι η πρόσβαση που έχουμε στην πηγή τους. Σύμφωνα με τον Fleischer (1982: 20), αυτού του είδους οι εκφράσεις είναι «*παραθέματα που διατρέχουν όλη τη χώρα, δηλαδή ρήσεις, εκφράσεις ή ονόματα που χρησιμοποιούνται συνεχώς σε ευρύτερους κύκλους της πατρικής γης, ανεξάρτητα από τη γλώσσα προέλευσης, από το πρόσωπο που τα προκάλεσε και τη λογοτεχνική τους αρχή*». Με τη χρήση μιας τέτοιας έκφρασης συγκρίνουμε μια παροντική κατάσταση με μια αντίστοιχη που τοποθετείται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικοπολιτισμικό συγκείμενο, το οποίο όμως έχει παρέλθει χρονικά. Για την κατανόηση της έκφρασης αυτής, απαραίτητη προϋπόθεση είναι ότι ο αποδέκτης της έκφρασης γνωρίζει την κατάσταση στην οποία αναφερόμαστε. Παραδείγματα τέτοιων εκφράσεων αποτελούν αποφθέγματα όπως *άδραξε τη μέρα*, τίτλοι βιβλίων, ταινιών κλπ. π.χ. *Όσα παίρνει ο άνεμος*.

2.1.1. Μονάδες μελέτης της Φρασεολογίας

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ερευνητές του κλάδου είναι αυτό του ακριβούς ορισμού των μονάδων μελέτης της φρασεολογίας. Πολλές είναι οι απόψεις σχετικά με το ποιες μονάδες αποτελούν φρασεολογισμούς ή αλλιώς ιδιωτισμούς⁴. Η ύπαρξη των διαφορετικών όρων για να αναφερθούμε στα ίδια αυτά στοιχεία, καθώς και το πρόβλημα του ορισμού και της ενιαίας κατηγοριοποίησης των μονάδων αυτών οφείλεται κυρίως στην ιδιομορφία τους και στον διαφορετικό τρόπο ύπαρξής τους στις διάφορες γλώσσες ανά τον κόσμο.

Σύμφωνα με τον Γούτσο (2009: 77), οι ιδιωτισμοί συνιστούν πολυλεκτικές μονάδες της γλώσσας, όπως ακριβώς και οι συνάψεις, οι παροιμίες, οι κοινωνικές φόρμουλες (*χαίρω πολύ, θα τα πούμε*), τα δομικά προτασιακά πλαίσια (*όχι μόνο... αλλά και..., όσο πιο.. τόσο πιο...*), οι συνδυαστικές φράσεις (*να πούμε, που πάει να πει*), οι μεταγλωσσικές εκφράσεις (*με άλλα λόγια, ας περάσουμε τώρα*) κ.λπ. Για την ύπαρξή τους είναι απαραίτητη η παρουσία τουλάχιστον δύο λέξεων, από το άθροισμα των οποίων προκύπτει διαφορετική σημασία από αυτήν που έχουν ως ξεχωριστές μονάδες.

Συνοπτικά, να αναφέρουμε πως τα χαρακτηριστικά των φρασεολογισμών σύμφωνα με τους Peramos Soler & Batista Rodríguez (2008: 473), είναι:

- α) η πολυλεξία, η οποία κάνει τους φρασεολογισμούς να διαφοροποιούνται από τις απλές ή σύνθετες λέξεις μιας γλώσσας,
- β) η παγίωση, που επιτρέπει στον ομιλητή να τις αποθηκεύσει στο νοητικό του λεξικό ως απλές μονάδες,
- γ) και η ιδιοματικότητα ή ιδιωτισμικότητα, χαρακτηριστικό που μπορεί και να απουσιάζει, όπως στην περίπτωση των συνάψεων.

Σχετικά με το γλωσσικό αισθητήριο των φυσικών ομιλητών όσον αφορά τη χρήση αυτών των μονάδων, η Θώμου (2006: 37) επισημαίνει πως, όταν ένας φυσικός ομιλητής

⁴ Προσοχή: οι *ιδιωτισμοί* δε θα πρέπει να συγχέονται με τους *ιδιοματισμούς*. Σύμφωνα με τη Νεοελληνική Γραμματική της Δημοτικής του Τριανταφυλλίδη (2005: 198), «οι ιδιωτισμοί είναι στοιχεία εκφραστικά και αναντικατάστατα, που πλουτίζουν την κοινή γλώσσα. Οι ιδιοματισμοί είναι στοιχεία διαλεκτικά, που συνηθίζονται σε διάφορα ιδιώματα, είναι όμως άγνωστα στην κοινή και δεν πρέπει να γράφονται σ' αυτή χωρίς ιδιαίτερο λόγο».

παράγει την αρχή μιας παγιωμένης έκφρασης, ένας άλλος μπορεί αυτόματα να συμπληρώσει την έκφραση αυτή, ακριβώς όπως θα έκανε και ο ομιλητής που την χρησιμοποίησε αρχικά, γεγονός που δείχνει πως οι εκφράσεις αυτές ανακαλούνται αυτόματα στη μνήμη των ομιλητών, καθώς εμπεριέχουν στοιχεία του πολιτισμού της εκάστοτε γλωσσικής κοινότητας που είναι κοινός τόπος για τους ομιλητές της και άρα εύκολα κατανοήσιμες.

Το στοιχείο αυτό, του πολιτισμικά προκατασκευασμένου, είναι εξάλλου και αυτό που δυσχεραίνει τόσο την εκμάθηση αυτών των εκφράσεων από τους μαθητές μιας ξένης γλώσσας, όσο και το έργο των μεταφραστών και των δημιουργών βοηθημάτων διδασκαλίας και εκμάθησης γλώσσας, καθώς αρκετές φορές είναι αδύνατο να αποδώσουν πιστά το περιεχόμενο και το νόημά τους σε μια άλλη γλώσσα, από τη στιγμή που ορισμένες από αυτές τις εκφράσεις δεν εμφανίζονται σε κάποιες γλωσσικές κοινότητες.

Όσον αφορά τον ίδιο τον όρο, είναι προφανές ότι προέρχεται από την ελληνική λέξη *φράσις* που μέσω της μεταγενέστερης λατινικής *hrases* διαδίδεται στις υπόλοιπες γλώσσες της Ευρώπης. Από τα Γαλλικά *phrase* περνά στα Γερμανικά *Phrase* με την κυριολεκτική σημασία *φράση*, αλλά και τη μεταφορική σημασία *φλυαρία*, *κουβέντα του αέρα*. Ως όρος που τελικά επιβλήθηκε στις ευρωπαϊκές γλώσσες μέσω της ρωσικής (και της τέως Ανατολικής Γερμανίας) ο όρος γερμ. *Phraseologie* < ρωσικό *fraseologija* (αγγλ. *phraseology*, γαλλ. *phraséologie*, ελλ. φρασεολογία, κλπ.) για να δηλώσει τον ιδιαίτερο γλωσσολογικό κλάδο (Συμεωνίδης, 2000: 16).

Το μεγάλο ενδιαφέρον του κλάδου αυτού έγκειται στο γεγονός πως αποτελεί σημείο επαφής σχεδόν όλων των γλωσσολογικών κλάδων, όπως και πολλών άλλων συγγενών. Ενδεικτικά, όπως αναφέρεται ο Pilz (στο Συμεωνίδης 2000: 14), έχοντας ως βάση το γερμανικό *κάνω έναν ελέφαντα από τη μύγα* (αντίστοιχο του ελληνικού *βγάζω από τη μύγα ζίγκι*), υποστηρίζει πως τουλάχιστον επτά γλωσσολογικοί κλάδοι θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν τη φράση αυτή στο ερευνητικό τους πεδίο: η ετυμολογία, η ιστορική γλωσσολογία, η λεξικολογία και λεξικογραφία, η μορφολογία ή μορφοσύνταξη, η σημασιολογία, η υφολογία, η σύνταξη.

2.1.2. Αποσαφήνιση των σχετικών με τη φρασεολογία όρων

Καθώς οι όροι που χρησιμοποιούνται στον κλάδο της φρασεολογίας είναι αρκετοί και με διαφορετικό περιεχόμενο σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ο καθένας, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει προσπάθεια διαχωρισμού και αποσαφήνισης του περιεχομένου τους, με σκοπό την ευκολότερη κατανόηση της χρήσης τους από την εκάστοτε προσέγγιση.

Ιστορικά, ο όρος που πρώτος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις μονάδες μελέτης της φρασεολογίας ήταν η *φρασεολογική μονάδα* (phraseological unit), από τον Charles Bally, που υποστήριξε στη θεωρία του ότι το βασικό χαρακτηριστικό της μονάδας αυτής είναι η δυνατότητα ή αδυναμία αντικατάστασής της με μία και μόνο λέξη (Kunin, 1970: 23, στο Jansone, 2013). Εν συνεχεία υιοθετήθηκε από τους Ρώσους γλωσσολόγους με πρώτο τον Vinogradov, ο οποίος την όρισε ως γλωσσικά παγιωμένη μονάδα που περνά από γενιά σε γενιά και χρησιμοποιείται στη συνομιλία ως παραδοσιακός συνδυασμός λέξεων.

Κατά τον Kunin (στο Jansone, 2013:3), οι μονάδες αυτές αποτελούν σταθερούς συνδυασμούς λέξεων με πλήρη ή εν μέρει μεταφορική σημασία. Με τον ορισμό αυτό συμφωνεί και ο Shansky (στο Jansone, 2013:3), ο οποίος συμπληρώνει πως είναι επιτρεπτή η αλλαγή ή όχι των μερών της φράσης αναφορικά με τη μορφή, τη δομή ή τη σημασία της.

Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει δύο εγγενείς ιδιότητες των φρασεολογικών μονάδων, που υπογραμμίζονται σε όλους τους παραδοσιακούς ορισμούς: τη *σταθερότητα* (stability) και τη *μεταφορική σημασία* (figurative meaning), χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν αυτές τις μονάδες από τους *ελεύθερους συνδυασμούς λέξεων*⁵ (free word combinations) και από τις *προκατασκευασμένες εκφράσεις* (set expressions) που δεν έχουν μεταφορική σημασία.

Σύμφωνα με μια πιο πρόσφατη ερμηνεία της Senina (στο Jansone, 2013:3), οι *φρασεολογικές μονάδες* αποτελούν σημασιολογικά δεσμευμένες συμπαραθέσεις λέξεων, οι οποίες δεν παράγονται κατά τη διάρκεια μιας συνομιλίας, αλλά αναπαράγονται ως αδιάσπαστες λεξικογραμματικές μονάδες με ένα σταθερό σημασιολογικό υπόβαθρο. Σε αυτόν τον ορισμό αρχίζει να εισάγεται η εμφάνιση των μονάδων αυτών σε πραγματικές

⁵ Βλ. παρακάτω.

συνθήκες επικοινωνίας και να ενυπάρχει το στοιχείο του προκαθορισμένου στο μυαλό των ομιλητών και όχι του δημιουργικού τη στιγμή της γλωσσικής πραγμάτωσης και χρήσης του συστήματος.

Ο *φρασεολογισμός* είναι όρος ταυτόσημος της *φρασεολογικής μονάδας*, καθώς ως τέτοιος χαρακτηρίζεται η έκφραση που αποτελείται από δύο τουλάχιστον λέξεις και βασικό της χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι βρίσκεται στο νοητικό λεξικό των ομιλητών μιας γλώσσας (σταθερότητα) χωρίς να αποτελεί απαραίτητα ολοκληρωμένη πρόταση (πολυλεξικότητα), (Χιώτη, 2010: 7).

Οι εκφράσεις τώρα αυτές που μαζί με τα χαρακτηριστικά της πολυλεξικότητας και της σταθερότητας έχουν και αυτό της ιδιωτισμικότητας ονομάζονται *παγιωμένες εκφράσεις*. Πρόκειται για φρασεολογισμούς που το νόημά τους δεν προκύπτει από το σύνολο της σημασίας του κάθε συστατικού τους ξεχωριστά π.χ. *δάγκωσε τη λαμαρίνα, έμεινε κάγκελο* (Συμεωνίδης, 2000: 27-52), ενώ το χαρακτηριστικό της σταθερότητας μπορεί να είναι αρκετά πιο χαλαρό σε ορισμένες περιπτώσεις. Παραδοσιακά, το επικρατέστερο κριτήριο για τον ορισμό των παγιωμένων εκφράσεων είναι η μη συνθετικότητα. Η Θώμου (2006: 23) επισημαίνει ότι η παγίωση ταυτίζεται με τη μη συνθετικότητα της σημασίας, ενώ και ο Συμεωνίδης (2000: 27-29), θεωρεί ότι το πρώτο κριτήριο επιλογής των παγιωμένων εκφράσεων είναι η διαίσθηση του ομιλητή ότι η σημασία της πρότασης δεν είναι συνθετική. Η συνθετικότητα σχετίζεται με το νόημα και αφορά τη διαδικασία αποκωδικοποίησης μιας έκφρασης. Μια έκφραση ορίζεται ως συνθετική όταν μπορούμε να εξαγάγουμε τη σημασία της από τη σημασία των συστατικών της στοιχείων. Όταν, όμως, η σημασία της δεν προκύπτει από το σύνολο των σημασιών των συστατικών της στοιχείων, μιλάμε για μη συνθετικότητα της σημασίας (G. Gross, 1996: 10-11, στο Χιώτη, 2010: 44).

Αναλυτικότερα για τα είδη των φρασεολογισμών και τους επί μέρους όρους που χρησιμοποιούνται, κατά τη Μότσιου (2012), η κατηγορία που έχει μελετηθεί εκτενέστερα είναι αυτή των **σημασιολογικών**, οι οποίοι διαχωρίζονται σε *ιδιωτισμούς* και *δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαράθεσεις* (*συνάψεις, σύμπλοκα*⁶) (idioms – restricted collocations). Οι **ιδιωτισμοί**, σύμφωνα με τον Γούτσο (2012: 399), είναι

⁶ Όρος που χρησιμοποιείται από τον Χαραλαμπίδη και έχει ενταχθεί στο Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (2014).

λεξικές φράσεις των οποίων η σημασία δεν προκύπτει από το άθροισμα της σημασίας των λέξεων που τις αποτελούν (π.χ. *κάναμε μαύρα μάτια να σε δούμε*). Χαρακτηριστικούς είναι η υψηλού βαθμού σημασιολογική αδιαφάνεια και η ανελευθερία ως προς τον συνδυασμό των συστατικών τους (μορφική σταθερότητα).

Αρκετοί μελετητές, ανάμεσά τους ο Cowie (1998) και ο Howarth (1996), προχωρούν με διαφοροποίηση σε *καθαυτό ιδιωτισμούς* (pure idioms) και *μεταφορικούς ιδιωτισμούς* (figurative idioms). Αναφορικά με τους μεταφορικούς ιδιωτισμούς, παρά το γεγονός ότι ο βαθμός ιδιωτισμικότητας της σημασίας τους είναι μεγάλος και η ερμηνεία τους δεν είναι δυνατό να εξαχθεί από το άθροισμα των σημασιών των μερών τους, καθώς και από την αυστηρά σταθερή δομή του συνδυασμού τους, ενυπάρχει ένας μεταφορικός χαρακτήρας που μπορεί σε ένα βαθμό να αιτιολογήσει τη σημασία του λεξικού συνόλου.

«Η σημασία αυτή είναι ως ένα βαθμό εξαγωγή από τις κυριολεκτικές σημασίες παραδείγματα *μεταφορικών ιδιωτισμών* αποτελούν οι εκφράσεις *με παίρνει από κάτω, ανάβω και κορώνω* – σε αντίθεση με τις εκφράσεις *πιάνω στα πράσα, μου τη δίνει*, οι οποίες αποτελούν *καθαυτό ιδιωτισμούς*, όπου ο δεσμός ανάμεσα στο κυριολεκτικό και το μη κυριολεκτικό έχει χαθεί», (Μότσιου, 2012: 961).

Αντίθετα, στις *δεσμευμένες συμπαραθέσεις*, που αποτελούν παγιωμένους συνδυασμούς λέξεων, η σταθερότητα της μορφής είναι πιο χαλαρή, ενώ δε χάνεται η σημασιακή αυτονομία των συστατικών. Η χρήση του όρου αυτού, σύμφωνα με τη Μότσιου (2012), καλύπτει διαφορετικές περιπτώσεις σταθερών λεξικών συνδυασμών, όπου συνήθως το ένα από τα δύο συστατικά έχει ιδιωτισμική/μεταφορική σημασία, η οποία αποκτά αυτόν τον χαρακτήρα μόνο με τη συνεμφάνιση και των άλλων συστατικών του συνδυασμού, π.χ. *δίνω προσοχή, παίρνω θέση*. Επιπλέον, κατά τον Stubbs (2002), ο όρος χρησιμοποιείται με την καθαρά στατιστική έννοια για να αναφερθούμε σε λέξεις που συχνά συν-αναφέρονται.

Όσον αφορά τώρα τον όρο *φρασεολέξιμα* (phraseolexeme) ο οποίος αποτελεί συνώνυμο του *φρασήματος*, σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (2000: 17, 18) έχει ως δομή τον συνδυασμό τουλάχιστον δύο λέξεων, διαφορετικά δύο *λεξημάτων*, δηλαδή δύο μονάδων του λεξιλογικού συστήματος μιας γλώσσας, και επιπλέον χαρακτηρίζεται ως συνδυασμός λέξεων με διαφορετική πιθανόν από τη συνηθισμένη συντακτική δομή, καθώς και διαφοροποιημένη σημασία των συστατικών που την απαρτίζουν.

Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου (2005: 11), επιλέγουν να θεωρήσουν όλους τους όρους συνώνυμους και να χρησιμοποιήσουν αυτόν της *στερεότυπης έκφρασης*, τονίζοντας το βασικό χαρακτηριστικό που ενυπάρχει σε όλους τους λίγο ή πολύ συγγενικούς όρους, αυτό της σταθερής μορφής, με ελάχιστες διαφοροποιήσεις, που όμως δεν επαρκούν ώστε να μεταβληθεί το σημασιολογικό περιεχόμενο της φράσης.

Τέλος, διασαφηνίζουν τη διαφορά των *ελεύθερων συνδυασμών λέξεων* από τις στερεότυπες εκφράσεις ακολούθως: έναν ελεύθερο συνδυασμό λέξεων μπορούν να αποτελέσουν φράσεις που, όταν χρησιμοποιούνται μεμονωμένα σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα αποκτούν στερεοτυπική χρήση, για παράδειγμα η φράση «μου τη δίνει αυτή η μουσική» αποτελεί μια στερεότυπη έκφραση που έχει τη σημασία ότι κάτι με εκνευρίζει σε μεγάλο βαθμό, ενώ χρησιμοποιείται ως ελεύθερος συνδυασμός λέξεων στην πρόταση *πιάνει την τούρτα και μου τη δίνει*, έχοντας την κυριολεκτική σημασία του εκφωνήματος.

2.1.3. Κριτική αποτίμηση όρων

Ο Φρασεολογισμός ή φρασεολογική μονάδα-Χιώτη (2010): έχει τη λειτουργία μιας λέξης -Συμεωνίδης (2000), βρίσκεται στο νοητικό λεξικό των ομιλητών (σταθερότητα) χωρίς να αποτελεί απαραίτητα ολοκληρωμένη πρόταση

Χαρακτηριστικά: σταθεροί συνδυασμοί λέξεων, με πλήρη ή εν μέρει μεταφορική σημασία

Είδη φρασεολογισμών

1. Παγιωμένες εκφράσεις: η σημασία τους δεν εξάγεται από το σύνολο των σημασιών του κάθε συστατικού- Συμεωνίδης (2000)

π.χ. *δάγκωσε τη λαμαρίνα*

Χαρακτηριστικά: Πολυλεξικότητα, **σταθερότητα + ιδιωτισμικότητα**

2. Σημασιολογικοί φρασεολογισμοί- Μότσιου (2012)

α. Ιδιωτισμοί-Γούτσος (2012)

π.χ. *κάναμε μαύρα μάτια να σε δούμε*

Χαρακτηριστικά: **σταθερότητα**, σημασιολογική αδιαφάνεια, όχι άθροισμα σημασιών

-**Καθαυτό ιδιωτισμοί**- Cowie (1998), Howarth (1996), στο Μότσιου (2012): ο δεσμός ανάμεσα στο κυριολεκτικό και μη έχει χαθεί

π.χ. *πιάνω στα πράσα, μου τη δίνει*

-**Μεταφορικοί ιδιωτισμοί**- Cowie (1998), Howarth (1996), στο Μότσιου (2012): όχι άθροισμα σημασιών, μεγάλη ιδιωτισμικότητα + μεταφορά + **σταθερότητα**

π.χ. *με παίρνει από κάτω*

β. **Δεσμευμένες/Περιορισμένες συμπαραθέσεις**- Μότσιου (2012), Stubbs (2002), στο Μότσιου (2012): παγιωμένοι συνδυασμοί λέξεων, πιο **χαλαρή η σταθερότητα** στη δομή/μορφή, σημασιακή αυτονομία συστατικών, καλύπτουν διαφορετικές περιπτώσεις σταθερών λεξικών συνδυασμών, το ένα από τα δύο συστατικά έχει ιδιωτισμική/μεταφορική σημασία → μόνο με συνεμφάνιση και των άλλων συστατικών του συνδυασμού

π.χ. δίνω προσοχή, παίρνω θέση

3. **Φρασεολέξιμα ή φράσημα**- Συμεωνίδης (2000): συνδυασμός τουλάχιστον δύο λέξεων/λεξιμάτων, διαφορετική από τη συνηθισμένη συντακτική δομή, διαφοροποιημένη σημασία των συστατικών του, όχι μεγαλύτερο από μια φράση και κατά κανόνα φρασημάτα που εμφανίζουν κανονική σύνδεση έχουν και μια σημασία ως ελεύθεροι συνδυασμοί λέξεων

π.χ. μετρώ τα δόντια κάποιου → ως ελεύθερος συνδυασμός, σημασία κατά λέξη, ως φρασεολογικός συνδυασμός, χτυπά κάποιον

Στερεότυπη έκφραση- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου (2005): όρος που εμπεριέχει όλες τις παραπάνω κατηγορίες οι οποίες προσλαμβάνονται ως συνώνυμες

π.χ. μου τη δίνει αυτή η μουσική = με ενοχλεί

Χαρακτηριστικό: **σταθερή** μορφή, σημασιολογικό περιεχόμενο επίσης **σταθερό** παρόλες τις μεταβολές που μπορεί να υπάρξουν

σταθερότητα

Ελεύθερος συνδυασμός λέξεων: φράσεις που όταν χρησιμοποιούνται μεμονωμένα σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα αποκτούν στερεοτυπική χρήση

π.χ. πιάνει την τούρτα και μου τη δίνει

Χαρακτηριστικά: **σταθερότητα**, μεταφορική σημασία, ιδιωτισμικότητα, πολυλεξικότητα, παγίωση, δομή

Χαρακτηριστικά	Φρασεολογισμός ή Φρασεολογική μονάδα (Συμεωνίδης, 2000) <i>π.χ. έμεινε στο ράφι</i>	Στερεότυπη έκφραση (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2005) <i>π.χ. μου τη δίνει αυτή η μουσική=με ενοχλεί</i>	Ελεύθερος συνδυασμός λέξεων (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2005) <i>π.χ. πιάνει την τούρτα και μου τη δίνει</i>
σταθερότητα	+	+	+
μεταφορική σημασία	+/-	+/-	+
ιδιωτισμικότητα	+/-	+/-	+
πολυλεξικότητα	+/-	+	+
παγίωση	+	+	+
δομή	+/-	+/-	+

Είδη φρασεολογισμών

Χαρακτηριστικά	Παγιωμένες εκφράσεις <i>π.χ. δάγκωσε τη λαμαρίνα</i>	Σημασιολογικοί φρασεολογισμοί <i>π.χ. κάναμε μαύρα μάτια να σε δούμε</i>		Φρασεολέξιμα ή φράσημα <i>π.χ. μετρώ τα δόντια κάποιου</i>
		Καθαυτό Ιδιωτισμοί <i>π.χ. πιάνω στα πράσα</i>	Δεσμευμένες/Περιορισμένες συμπαράθεσεις <i>π.χ. δίνω προσοχή</i>	
		Μεταφορικοί ιδιωτισμοί <i>π.χ. με παίρνει από κάτω</i>		
σταθερότητα	+	+	-/+	+/-

μεταφορά	+/-	+	+	+/-
ιδιωτισμικότητα	+/-	+	-/+	+/-
σημασία (μεταβολή)	+/-	+	+	+
πολυλεξικότητα	+	+	+	+

3. Λεξι(λογι)κές συνάψεις

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με μονάδες σε επίπεδο φράσης οι οποίες διακρίνονται και ορίζονται σύμφωνα με τη Θώμου (2000), πάντα σε σχέση με τις ελεύθερες, τις αδέσμευτες φράσεις (free phrases). Οι μελετητές οριοθετούν ένα συνεχές (continuum) του οποίου αρχικό σημείο αποτελούν οι αδέσμευτες φράσεις και τελικό σημείο οι πιο παγιωμένες, στερεότυπες φράσεις (idioms). Οι λεξι(λογι)κές συνάψεις και οι στερεότυπες εκφράσεις τις οποίες θα μελετήσουμε αποτελούν το μεσαίο και το τελευταίο τμήμα της λεξιλογικής παραγωγής. Ο λόγος που επιλέξαμε να εντάξουμε και τις λεξι(λογι)κές συνάψεις στη μελέτη μας είναι διότι η εμπλοκή τους με τους φρασεολογισμούς και η λανθασμένη αντίληψη ότι οι συνάψεις καθιστούν φρασεολογισμούς είναι συχνή. Συγκεκριμένα θα δούμε το πώς αυτές εμφανίζονται στα Αναλυτικά Προγράμματα όλων των επιπέδων γλωσσομάθειας, καθώς και στα εγχειρίδια της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης.

Οι λεξι(λογι)κές συνάψεις αποτελούνται από λέξεις οι οποίες συνήθως εμφανίζονται από κοινού στον λόγο με συχνότητα που αποδεικνύει πως δεν είναι ένα τυχαίο γεγονός. Είναι εκφράσεις που χρησιμοποιούν οι ομιλητές αυθόρμητα και αποκτώνται ως ενιαίες ενότητες και όχι ως μεμονωμένες λέξεις (Θώμου, 2001).

Ως όρος παρουσιάστηκε για πρώτη φορά από τον Firth (1957), ο οποίος διατύπωσε την άποψη πως πρέπει να κρίνουμε μια λέξη από την παρέα που κρατά, με την έννοια πως μια λέξη είναι πάντα εντός περικειμένου και καμία μελέτη της σημασίας ανεξάρτητα με το περικείμενο δεν μπορεί να θεωρηθεί ορθή. Για τις λεξι(λογι)κές συνάψεις δυστυχώς όπως και με τους φρασεολογισμούς οι ορισμοί που υπάρχουν δεν είναι καθολικά αποδεκτοί.

Καθώς τώρα η διάκριση μιας λεξι(λογι)κής σύνταξης από έναν ιδιοτισμό είναι αρκετά δύσκολη, η Nesselhauf (2003, στο Γαλαντόμος 2008), εισάγει το κριτήριο της *περιορισμένης έννοιας* (restricted sense). Η σημασία ενός ρήματος ή ουσιαστικού είναι περιορισμένη αν ικανοποιούνται τα ακόλουθα δύο κριτήρια:

➤ ΚΡΙΤΗΡΙΟ 1

Η σημασία ενός ρήματος (ουσιαστικού) είναι τόσο εξειδικευμένη ώστε επιτρέπονται οι συνδυασμοί με ένα μικρό αριθμό ουσιαστικών (ρημάτων).

➤ ΚΡΙΤΗΡΙΟ 2

Το ρήμα (ουσιαστικό) δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με αυτήν την έννοια [δηλ. με την πρωταρχική του σημασία] με όλα τα ουσιαστικά (ρήματα), τα οποία επιτρέπονται σημασιολογικά και συντακτικά με βάση τους γλωσσικούς κανόνες.

Για να γίνει πιο κατανοητή η διάκριση των φράσεων αυτών από τις υπόλοιπες παραθέτουμε τη διάκριση που έχει υιοθετήσει η Θώμου (2001: 54), η οποία βασίζεται στον Mel'čuk που διαχωρίζει σε ημι-δεσμευμένες φράσεις / λεξι(λογι)κές συνάψεις (collocations) και σε πλήρως δεσμευμένες / στερεότυπες φράσεις (idioms) και στον Howarth (1998a), δίνοντας συμφραστικούς συνδυασμούς που διατηρούν σταθερό το ρήμα. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται οι συνδυαστικές δυνατότητες των ρημάτων.

Αδέσμευτη φράση (free phrase)	Λεξι(λογι)κή σύνταξη (collocation)	Στερεότυπη φράση (idiom)
παίρνω το εισιτήριο από κάπου/κάποιον	παίρνω θάρρος, δύναμη, παράδειγμα από παίρνω απόφαση να παίρνω έναν υπνάκο	παίρνω δρόμο από παίρνω πόδι από
δίνω το βιβλίο σε κάποιον	δίνω θάρρος, δύναμη σε δίνω προσοχή, σχήμα σε δίνω εξετάσεις σε	δίνω τα παπούτσια στο χέρι
βάζω το μπουκάλι κάπου	βάζω υπογραφή σε βάζω στοίχημα να βάζω τα κλάματα, τα γέλια, τις φωνές	βάζω νερό στο κρασί μου
τραβάω τη βάρκα από κάπου	τραβάω βάσανα, στενοχώριες τραβάω φωτογραφία	τραβάω κουπί τραβάω το δρόμο μου

4. Γλωσσολογικοί κλάδοι και φρασεολογία

Η βασική διαφορά ανάμεσα στον προσανατολισμό της Ευρωπαϊκής και Αμερικανικής προσέγγισης βασίζεται στο γεγονός ότι αντίθετα με την Αμερικανική φρασεολογία, η Ευρωπαϊκή επικεντρώνεται σε μια ποικιλία γλωσσών και ως εκ τούτου επιτρέπει μια πιο παγκόσμια και αντιπαραθετική προσέγγιση. Η Αμερικανική παράδοση συμβαδίζει πιο πολύ με την γνωσιακή και ψυχολογική προσέγγιση. Και στις δύο περιπτώσεις εμφανίζονται διασταυρώσεις μεταξύ των δύο και υπάρχουν γενικές τάσεις που χαρακτηρίζουν τις δυο κατευθύνσεις της έρευνας.

Το αυξημένο ενδιαφέρον για τις φρασεολογικές μονάδες σύμφωνα με την Omaszić (2005), οφείλεται στην τάση της σύγχρονης γλωσσολογίας να μελετάται η γλώσσα ως νοητικό φαινόμενο με μια διεπιστημονική προσέγγιση. Κατά τη λογική προσέγγιση της γλώσσας, οι φρασεολογικές μονάδες θεωρούνταν εξαιρέσεις του κανόνα, λεξιλογικά απολιθωμένες εκφράσεις με συγκεκριμένη σημασία που παρουσιάζονται με τη μορφή λίστας, στην οποία οι ομιλητές μιας γλώσσας ανέτρεχαν σε περιπτώσεις που αδυνατούσαν να ερμηνεύσουν μια έκφραση κυριολεκτικά.

Οι πρόσφατες έρευνες ενσωματώνουν τέσσερις βασικές προσεγγίσεις: α) η κλασική θεωρία, που στηρίζεται στην ρωσική παράδοση και προσπαθεί να εδραιώσει ένα συστηματικό πλαίσιο περιγραφικών κατηγοριών, β) η πολιτισμικά προσανατολισμένη

προσέγγιση, που περιλαμβάνει ανθρωπολογικές και πολιτισμικές διαστάσεις, γ) η γνωσιακή προσέγγιση και δ) οι πιο εφαρμοσμένες προσεγγίσεις, όπως η έρευνα με σώματα κειμένων, η λεξικογραφία, η εκμάθηση και η διδακτική ξένης γλώσσας.

Οι δύο πρώτες προσεγγίσεις βασίζονται στη λεξική θεωρία του Firth και επικεντρώνονται στη συχνότητα και τις συνάψεις. Σύμφωνα με τον Firth (1957), μια λέξη χαρακτηρίζεται από την "παρέα" που κρατά. Από την άλλη η γενική και θεωρητική προσέγγιση αναγνωρίζει την ανάγκη επικέντρωσης της έρευνας στην κειμενική και πραγματολογική συμπεριφορά των μονάδων και στοχεύουν στην περιγραφή αυτών, λαμβάνοντας υπόψη τη διαβαθμίσιμη αξία των χαρακτηριστικών τους (Omazić, 2005).

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθούν σύντομα μερικές από τις προσεγγίσεις των διαφόρων κλάδων της γλωσσολογίας, σχετικά με το ρόλο των μονάδων της φρασεολογίας στη γλώσσα.

4.1. Φρασεολογία, λεξικογραφία και σώματα κειμένων

Όπως αναφέρει η Moon (1996), οι ιδιωτισμοί και οι άλλου είδους στερεοτυπικές εκφράσεις -με λεξικογραφικούς όρους- αποτελούν μονάδες οι οποίες εμφανίζονται στα γενικά λεξικά, ωστόσο, στις περισσότερες των περιπτώσεων για την ερμηνεία τους γίνεται παραπομπή με τη μορφή υποσημειώσεων σε άλλα λήμματα, τα οποία έχουν συνταχθεί ελλιπώς ή έχουν μεταφραστεί εσφαλμένα (σε αρκετές περιπτώσεις δίνεται μόνο το γενικό νόημα) στα ξενόγλωσσα λεξικά, καθώς είναι δύσκολο να αποδοθεί επακριβώς η σημασία τους σε μια γλώσσα που μπορεί να μην έχει μια αντίστοιχη έκφραση. Αποτελούν δηλαδή, όπως έχει επισημάνει ο Zgusta (1971, στο Moon 1996), ένα αρκετά προβληματικό για τον λεξικογράφο κομμάτι του λεξιλογικού αποθέματος μιας γλώσσας, το οποίο, παρόλη τη μεγάλη συχνότητα εμφάνισης στη γλωσσική επικοινωνία, δεν έχει επαρκώς διατυπωθεί στα λεξικά.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι λεξικογράφοι στην προσπάθεια ένταξης των ιδιωτισμών στα λεξικά είναι το χαρακτηριστικό της μη σταθερότητας στη μορφή (στις περισσότερες των περιπτώσεων) και της παραλλαγής των εκφράσεων, γεγονός που ισχύει για το μεγαλύτερο μέρος αυτών.

Η αναμφίβολα επαναστατική εμφάνιση των σωμάτων κειμένων ως βασικού βοηθητικού εργαλείου στον χώρο της λεξικογραφίας βοήθησε σε σημαντικό βαθμό την έρευνα σχετικά με την επεξεργασία των λεξιλογικών συνάψεων. Όπως αναφέρεται στο Γούτσος & Γεωργακοπούλου (2015), με τα λεξικά που βασίζονται σε σώματα κειμένων δίνεται έμφαση στη σύγχρονη, αυθεντική χρήση της γλώσσας, καθώς είναι δυνατή η εύκολη πρόσβαση σε δεδομένα αυθόρμητου λόγου από ένα ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών και, επομένως, η τεκμηρίωση των στοιχείων κάθε λεξικού με βάση αυτό που πραγματικά λένε και γράφουν οι ομιλητές.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη Moon (1996: 246), σε σώμα κειμένων 200 εκατομμυρίων λημμάτων της βρετανικής τράπεζας λέξεων (Bank of English- Cobuild), το φαινόμενο της ποικιλίας στη μορφή των στερεότυπων εκφράσεων, όσο και των ιδιωτισμών ήταν εμφανές. Ενδεικτικά, αναφέρεται πως η ποικιλία αφορά τον χρόνο, το πρόσωπο ή τον αριθμό που παρουσιάζονται τα συστατικά της έκφρασης: για παράδειγμα, η έκφραση *it rains cats and dogs* εμφανίζεται κυρίως σε συνεχή άποψη (continuous aspect) και όχι σε συντελεσμένη (perfect).

Συνοπτικά, να αναφέρουμε ότι η Moon διακρίνει τρεις τύπους παραλλαγής: α) τη λεξική, η οποία αναφέρεται σε δύο ή και παραπάνω πραγματώσεις του ίδιου σημασιολογικά και πραγματολογικά ιδιωτισμού π.χ. *add fuel to the fire/ add fuel to the flames/ βλέπει το ποτήρι μισοάδειο/ βλέπει το ποτήρι μισογεμάτο*, β) τη συστηματική και συνταγματική παραλλαγή, στην οποία ανήκουν κατηγορίες οι οποίες δεν αναλύονται π.χ. *give someone a bloody nose/ get a bloody nose* και γ) η κατηγορία με τύπους ιδιωτισμών που έχουν το χαρακτηριστικό της αντωνυμικότητας, στους οποίους υπάρχει η πιθανότητα να μην μπορεί να προβλεφθεί ο τρόπος πραγμάτωσής τους π.χ. *off the record/ on the record*.

Το προβληματικό αυτό στοιχείο της ποικιλίας και της συνύπαρξης διαφορετικών τύπων του ίδιου ιδιωτισμού είναι αυτό που δυσχεραίνει εξαιρετικά το έργο των λεξικογράφων. Ακόμη μια δυσκολία έγκειται στην εύρεση του αρχικού τύπου του ιδιωτισμού, καθώς και στην ερμηνεία ή τις ερμηνείες που θα επιλέξει να δώσει ο συντάκτης κατά την καταγραφή του αντίστοιχου λήμματος.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παράθεση στα λεξικά (ιδίως τα γενικού είδους) των στερεοτυπικών και πιο ομαλών εναλλαγών των ιδιωτισμών και, κατά συνέπεια, την

περιθωριοποίηση ή και την απαλοιφή των πιο ασυνήθιστων τύπων. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού έχουν δημιουργηθεί τα εξειδικευμένα λεξικά, που ασχολούνται αποκλειστικά με ιδιωτισμούς, στα οποία γίνεται προσπάθεια επεξεργασίας σε βάθος των διαφορετικών πτυχών που μπορούν να λάβουν οι εκφράσεις αυτές, όπως και η παρουσίαση όλων των δυνατών εναλλαγών τους.

Όσον αναφορά τα ελληνικά, τα λεξικά που κυκλοφορούν είναι αρκετά περιορισμένα και κάποια από αυτά δεν είναι βασισμένα σε επιστημονικό τρόπο συλλογής και παράθεσης του υλικού. Συγκεκριμένα, με εξαίρεση παραδείγματα ιδιωτισμών που εμφανίζονται στα βασικά λεξικά Τριανταφυλλίδη (1998), Μπαμπινιώτη (2008) και το πιο πρόσφατο της Ακαδημίας Αθηνών (2014), το μόνο λεξικό που αφορά μόνο ιδιωτισμούς είναι αυτό του Βλαχόπουλου (2007), με τίτλο *Λεξικό των ιδιωτισμών της νέας Ελληνικής*, στο οποίο, όπως αναφέρεται και στον πρόλογο, γίνεται παρουσίαση ιδιωτισμών που αντλήθηκαν από εικοσιοκτώ έργα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Βασική αρχή και σε αυτήν την περίπτωση είναι η διάκριση του *ιδιωτισμού* από τον *ιδιοματισμό*. Στο λεξικό αυτό συμπεριλαμβάνονται και λέξεις αυτόνομες, οι οποίες αποτέλεσαν μέρος ιδιοματικής έκφρασης, που σταδιακά άρχισαν να ανεξαρτητοποιούνται εξαιτίας της συχνής τους χρήσης. Οι εκφράσεις κατατάσσονται με αλφαβητική σειρά, δίνοντας προτεραιότητα στη λέξη που θεωρείται ότι έχει το κεντρικό νόημα. Όπως επισημαίνεται από τον ίδιο τον συντάκτη, «η κατάταξη των ιδιωτισμών σε σημασιολογικές κατηγορίες είναι ένα σχετικά υποκειμενικό εγχείρημα, λόγω ακριβώς της βιωματικής υφής της σημασίας» (Βλαχόπουλος, 2007: 337).

Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων, των Δεμίρη-Προδρομίδου, Νικολαΐδου-Νέστορα και Τρύφωνα-Αντωνοπούλου (2002) που αποτελεί και διδακτικό εγχειρίδιο για τους ξένους μαθητές της Ελληνικής, εμπεριέχει 800 ιδιωτισμούς που εμφανίζονται μέσα σε διαλόγους και κείμενα, ενώ στις *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις* του Νατσούλη (2007), απαριθμούνται εκατοντάδες φράσεις υπό τον γενικό όρο *παροιμιώδεις* και ο συντάκτης αναφέρεται στην ιστορική προέλευση τους.

Τέλος, στο *Αλφαβητάρι των ιδιοματικών εκφράσεων* του Σαραντάκου (1997) δίνεται όπως αναφέρεται, ένα «ενδεικτικό κομμάτι αποδελτίωσης εκατοντάδων λογοτεχνικών έργων, εφημερίδων και περιοδικών, συλλογών παροιμιακού υλικού και λεξικών.

Κριτήρια για την επιλογή τους είναι η συχνότητα χρήσης, η σημασιολογική διαύγεια και όσα τυχόν ενδιαφέροντα στοιχεία υπάρχουν που όμως αγνοεί ο μέσος αναγνώστης».

4.2. Η κοινωνιογλωσσολογική πλευρά της φρασεολογίας

Σύμφωνα με την Jansone (2013), πολλοί είναι οι ερευνητές που έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους στη μελέτη και κατανόηση των φρασεολογικών μονάδων ως πολιτισμικών φαινομένων που εντάσσονται στα πλαίσια ενός καθορισμένου πολιτισμικού περικειμένου. Κατά συνέπεια η φρασεολογία έχει ενταχθεί και στον τομέα της κοινωνιογλωσσολογίας.

Μια αρκετά ενδιαφέρουσα προσέγγιση των ιδιωτισμών είναι αυτή των Casas & Campoy (1995), γνωστή για την κοινωνιογλωσσολογική της οπτική, όχι τόσο όπως οι ίδιοι επισημαίνουν με την έννοια του Labov ή του Trudgill, την καθαρά δηλαδή γλωσσολογική ή την προσέγγιση ως κοινωνιολογικού φαινομένου ενταγμένο σε μια εθνομεθοδολογική παράδοση, αλλά πιο πολύ ως συνδυασμός κοινωνιολογικών και γλωσσολογικών όψεων όπως παρουσιάζονται στα πλαίσια της ανθρωπολογγλωσσολογίας⁷.

Ως γνωστόν η μελέτη της γλώσσας απαιτεί τη συνεχή ερμηνεία της κοινωνικά καθορισμένης σημασίας και υπό την ευρεία έννοια τη διαπλοκή του πολιτισμού με τη γλώσσα. Η ανθρωπολογγλωσσολογία επικεντρώνεται στα συστήματα συγγένειας, των γλωσσικών ταμπού και της γλωσσικής σχετικότητας για να περιγράψει τη δομή και τις αξίες που υπάρχουν σε μια κοινότητα. Η αλληλεπίδραση κοινωνίας και γλώσσας γίνεται εμφανής μέσα από τρεις βασικούς τρόπους: την επίδραση της κοινωνίας στη γλώσσα, τη συμμεταβολή γλωσσικών και κοινωνικών φαινομένων και την επιρροή της γλώσσας στην κοινωνία (Casas & Campoy, 1995). Ο τρόπος προσφώνησης των μελών της κοινότητας, τα συστήματα συγγένειας, οι όροι απόδοσης του χρωματικού συστήματος, λέξεις ταμπού και πολλές άλλες λεξικές δομές, αντικατοπτρίζουν την επίδραση της κοινωνίας στη γλώσσα. Αντιθέτως, η γλωσσική σχετικότητα έχει ως βασικό της αξίωμα

⁷ Όπως αναφέρεται από τον Crystal (1985: 18) η ανθρωπολογγλωσσολογία είναι ο τομέας, που «μελετά τη γλωσσική ποικιλία και τη χρήση σε σχέση με τα κοινωνικά μοτίβα (patterns) και τις πεποιθήσεις του ατόμου, όπως έχουν ερευνηθεί χρησιμοποιώντας τις θεωρίες και τις μεθόδους της ανθρωπολογίας».

την επιτακτική επιρροή που ασκεί η γλώσσα στην κοινωνία, όπως έχει υποστηριχθεί και στην υπόθεση των Sapir & Whorf.

Οι Berlin & Kay (1969) και Brown & Lenneberg (1954), αναφερόμενοι στις πολιτισμικές διαφορές μιλούν για κωδικοποίηση (codability), ένα χαρακτηριστικό που δεν είναι απαραίτητα συνεχές και ομοιόμορφο ακόμα και στην ίδια γλωσσική κοινότητα. Το χαρακτηριστικό αυτό αναφέρεται στην τάση που έχουν οι ομιλητές μιας γλώσσας να παρατηρούν, να θυμούνται με ευκολία και να ανακαλούν οποιαδήποτε στιγμή οντότητες που έχουν κωδικοποιηθεί μέσα στο γλωσσικό τους σύστημα και που αποδίδονται με τη μορφή ευκόλως προσβάσιμων λέξεων και εκφράσεων.

Στην περίπτωση των ιδιωτισμών γίνεται φανερό πως οι πολιτισμικές αξίες της κοινωνίας επηρεάζουν τη γλώσσα. Μέσα από το σύνολο των ιδιωτισμών μιας γλώσσας είναι δυνατό να κατανοήσουμε τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς των ομιλητών μιας γλωσσικής κοινότητας, τόσο σε ατομικό επίπεδο (microlevel) όσο και σε συλλογικό (macrolevel). Οι ιδιωματικές αυτές εκφράσεις κρύβουν μέσα τους ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία που για τους ομιλητές της γλώσσας αποτελούν κοινό τόπο, στοιχείο ενότητας και αμοιβαίας κατανόησης.

Την παραπάνω οπτική υιοθετεί και η εκπρόσωπος της ρωσικής σχολής Teliya η οποία αναφέρει πως «η φρασεολογία αποτελεί πρόσφορο έδαφος για γλωσσοπολιτισμική ανάλυση» (στο Cowie, 1998: 8, Crystal 1985: 18), ιδίως για εκφράσεις που ο ερευνητής αδυνατεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει πλήρως, εάν πρώτα δεν τις εντάξει μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο και θα αποκτήσουν ολοκληρωμένη σημασία. Και σε αυτήν την προσέγγιση η ανάλυση των φράσεων αυτών γίνεται στα πλαίσια ενός ανθρωποκεντρικού παραδείγματος, έχοντας πάντα ως υπόθεση ότι οι μεταφορικές αυτές εκφράσεις έχουν κληροδοτηθεί από γενιά σε γενιά με έναν παγιωμένο τρόπο, ο οποίος ενισχύει γλωσσικά τους ομιλητές και συνεισφέρει στην κατασκευή της πολιτισμικής και γλωσσικής τους ταυτότητας (Cowie, 1998:8).

Αρκετά ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως αυτές οι φράσεις, αν και όπως αναφέρθηκε παραπάνω διαμορφώνονται μέσα σε ένα συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα και είναι πολιτισμικά καθορισμένες, είναι δυνατό να υπάρχουν με την ίδια μορφή ή και ελαφρώς παραλλαγμένες, αλλά πάντα με ένα μεγάλο ποσοστό ομοιότητας, σε γλώσσες που είναι

πολιτισμικά απομακρυσμένες, όπως για παράδειγμα τα Ισπανικά και τα Αγγλικά⁸, π.χ *A hot potatoe – Una patata caliente, To lose one's head- Perder la cabeza*. Η εξήγηση σε τέτοιες περιπτώσεις βρίσκεται στην ιστορική πορεία των ιδιωτισμών και πολλές φορές σε κοινά σημεία αναφοράς, όπως η θρησκεία για παράδειγμα – σε πλήθος γλωσσών υπάρχουν αποσπάσματα από τη Βίβλο- ωστόσο, σε περιπτώσεις που δεν υφίσταται μια τέτοια εξήγηση υιοθετείται η ύπαρξη κάποιων γλωσσικών καθολικών που, όμως, δεν είναι πάντα εύκολο να αποδειχθεί.

Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις δανεισμού στερεότυπων εκφράσεων, όπως συμβαίνει με τις βαλκανικές γλώσσες. Τις περιπτώσεις αυτές σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (Symeonidis, 1997: 77, στο Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2005), προτείνεται να τις ονομάζουμε *φρασεολογικά ισόγλωσσα* και όχι *φρασεολογικά δάνεια* και αναφέρονται σε στερεότυπες εκφράσεις που υπάρχουν σε δύο ή και περισσότερες συγγενικές γλώσσες ή γλώσσες που ήρθαν σε επαφή λόγω γεωγραφικών ή ιστορικών λόγων.

4.3. Η Γνωσιακή πλευρά της Φρασεολογίας

Στον κλάδο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας, η σχέση φρασεολογίας και γνωσιακής έχει συνδεθεί μέσα από τις δύο βασικές θεωρίες της μεταφοράς και μετωνυμίας⁹ (metaphor and metonymy) και της εννοιακής ενσωμάτωσης (conceptual integration/blending/view application). Η θεωρία της μεταφοράς και μετωνυμίας είναι αρκετά παραγωγική όσον αφορά τις συμβατικές φρασεολογικές μονάδες, ενώ η θεωρία της εννοιακής ενσωμάτωσης εφαρμόζεται συμπληρωματικά στην ανάλυση τροποποιημένων φρασεολογικών μονάδων.

Πολλοί είναι οι ερευνητές που έχουν τονίσει τη συστηματική ομαδοποίηση μεταφορικών εκφράσεων γύρω από τις εννοιακές μεταφορές και τις μετωνυμίες¹⁰. Η

⁸ Αυτό που ο Lyons (1991) ονομάζει *πολιτισμική επικάλυψη* (cultural overlap).

⁹ Η θεωρία της μεταφοράς και μετωνυμίας διατυπώθηκε από τους Lakoff & Johnson (1980) και αναφέρεται στον τρόπο που ο ανθρώπινος νους συλλαμβάνει και σχηματίζει τις έννοιες. Βλ. Παναρέτου, 2011.

¹⁰ Η θεωρία της εννοιακής μεταφοράς και μετωνυμίας των Lakoff & Johnson (1980) είναι μία από τις κεντρικές θεωρίες της γνωσιακής γλωσσολογίας και προσπαθεί να εξηγήσει την πανταχού παρουσία των δύο μηχανισμών στη γλωσσική χρήση.

διαπίστωση αυτή έχει ως κοινό παράγοντα ότι τέτοιου είδους εκφράσεις έχουν έναν υπόρρητο μηχανισμό που ενεργοποιείται αυτόματα και υποσυνείδητα. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη οι εννοιακές μεταφορές και οι μετωνυμίες είναι διαθέσιμες σε κάθε περιεχόμενο και αποτελούν τη βάση για την κατανόηση μεταφορικών εκφράσεων, στην οποία και έχει δοθεί μεγαλύτερο βάρος στις διάφορες γνωσιακές μελέτες.

Σύμφωνα με την Omazić (στο: Granger & Menieur, 2008: 69), στη διαδικασία ερμηνείας των ιδιωτισμών, ένας συνδυασμός παραγόντων είναι αυτός στον οποίο η έρευνα θα έπρεπε να επικεντρώνεται και όχι μεμονωμένοι παράγοντες όπως το περιεχόμενο, ατομικοί παράγοντες ερμηνείας και άλλοι γνωσιακοί μηχανισμοί.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αυτή και που συνήθως παραβλέπονται είναι οι προσωπικές διαφορές των χρηστών της γλώσσας (π.χ. ηλικία, φύλο, γνώση της γλώσσας κ.α.), η επεξεργασία ιδιωτισμών στη μητρική ή σε μια ξένη γλώσσα, οικείων και μη εκφράσεων και η επεξεργασία αυτών σε πραγματικό χρόνο ή αναδρομικά.

Η επεξεργασία των ιδιωτισμών δεν μπορεί να θεωρηθεί πως επιτελείται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις γλώσσες, για όλους τους χρήστες και για όλα τα είδη των εκφράσεων.

Βασικό στοιχείο στην ερμηνευτική διαδικασία των μονάδων αυτών σε μια ξένη γλώσσα είναι η μητρική γλώσσα του χρήστη, καθώς και η γνώση άλλων ξένων γλωσσών.

Στην περίπτωση των ιδιωτισμών με έντονη σημασιολογική αδιαφάνεια, η γνωσιακή προοπτική υποστηρίζει πως ο χρήστης της γλώσσας τους αναλύει όπως και τα λοιπά εκφωνήματα, βασιζόμενος στις γνωσιακές έννοιες και τους μηχανισμούς που διαισθητικά κατέχει.

Κατά τους Lakoff & Johnson (1980), Kövecses (1986) και Gibbs (1995), παρατηρείται μια ομαδοποίηση μεταφορικών¹¹ εκφράσεων η οποία συστηματικά επεξεργάζεται και ερμηνεύεται μέσα από τις εννοιακές μεταφορές και μετωνυμίες που αποτελούν μέρος του ανθρώπινου εννοιακού συστήματος. Η παρατήρηση αυτή έχει ως αποτέλεσμα την υπόθεση ύπαρξης ενός κοινού για αυτές τις εκφράσεις μηχανισμού, που ενεργοποιείται αυτόματα και υποσυνείδητα σε πραγματικό χρόνο επεξεργασίας.

Η παραπάνω διαπίστωση αποδεικνύεται μέσα από γλωσσικές εκφράσεις που ανήκουν για παράδειγμα στην εννοιακή μεταφορά Η ΑΓΑΠΗ/ Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ. Εκφράσεις όπως *η φλόγα έσβησε, καίγομαι/ λιώνω για χάρη της, λιώνω από έρωτα, η*

¹¹ Για τους μεταφορικούς ιδιωτισμούς δεξ Κεφ. 1.2.1.

αγάπη πονάει, είναι δυνατό λόγω του καθολικού χαρακτήρα της εννοιακής μεταφοράς στις διάφορες γλώσσες, να γίνουν κατανοητές ακόμα και από μη φυσικούς ομιλητές σε έναν ικανοποιητικό βαθμό, κάνοντας τις κατάλληλες αντιστοιχίσεις ανάμεσα στα πεδία ΑΓΑΠΗ/ΕΡΩΤΑΣ-ΦΩΤΙΑ, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει ισοδύναμη έκφραση στη δική τους γλώσσα.

Figure 2. Cross-domain metaphorical mapping from the domain of **FIRE** to the domain of **LOVE**

Λόγω του συνθετικού τους χαρακτήρα οι ιδιωτισμοί ερμηνεύονται με τη βοήθεια διαφόρων παραγόντων. Σύμφωνα με την Omazić (στο: Granger & Meunier, 2008: 72), στη διαδικασία ερμηνείας συμμετέχουν οι γνωσιακοί μηχανισμοί (εννοιακή μεταφορά και μετωνυμία, εννοιακή αντιστοίχιση ανάμεσα στα πεδία), η γνώση της γλώσσας (σημασιολογία, σύνταξη, ετυμολογία, ανάλυση λόγου-περικειμενικές ενδείξεις και η γνώση του κόσμου (ιστορικοπολιτισμικό πλαίσιο, φαντασία, συμβολισμός).

Η συνθετότητα της φύσης των ιδιωτισμών φαίνεται έντονα μέσα από την τροποποιημένη εκδοχή τους, δηλαδή την ύπαρξη διαφορετικών παραδειγμάτων του ίδιου ιδιωτισμού, στα οποία ένα τουλάχιστον από τα συστατικά του μέρη διαφοροποιείται. Σε αυτές τις περιπτώσεις η θεωρία της εννοιακής μεταφοράς και μετωνυμίας, αδυνατεί να ερμηνεύσει τις διαφορετικές παραλλαγές, όπως το ίδιο συμβαίνει και με τους παραπάνω παράγοντες, οι οποίοι βοηθούν στην ερμηνεία, αλλά δεν καλύπτουν το εύρος και τον πλούτο των φράσεων αυτών.

Το πρόβλημα αυτό έρχεται να λύσει η θεωρία της εννοιακής ενσωμάτωσης (conceptual integration/blending/view application) που σύμφωνα με την Omazić (στο: Granger & Meunier, 2008: 76), δεν μας υποδεικνύει μόνο την πορεία που ο ιδιωτισμός ακολούθησε

για να πάρει τις διάφορες μορφές του, αλλά μας εφοδιάζει και με τα κατάλληλα εργαλεία και τις αρχές για την ερμηνεία τους και τη διατήρηση του ελέγχου των μετασχηματισμών που είναι δυνατό αυτοί να υποστούν.

Η συγκεκριμένη θεωρία παρουσιάζει μια διαδικασία διαδοχικής κατασκευής της σημασίας των ιδιωτισμών. Με αυτή οδηγούμαστε σε καινοφανείς συναγωγές που δεν δημιουργούνται απαραίτητα εξ αρχής, αλλά είναι περιπτώσεις τροποποίησης ήδη υπάρχουσών δομών.

Για την ελληνική βιβλιογραφία, ενδεικτικά θα αναφερθούμε στη διπλωματική εργασία του Σταματελόπουλου (¹²), «Ανάλυση και ταξινόμηση σε θεματικές κατηγορίες ελληνικών μεταφορικών εκφράσεων, σώματος κειμένων δημοσιογραφικού λόγου, με στόχο την αυτόματη επεξεργασία τους», στην οποία παρουσιάζονται με βάση τη θεωρία της μεταφοράς εκφράσεις με κάποιο βαθμό ιδιωτισμικότητας.

Στη μελέτη αυτή, η προσέγγιση των μεταφορικών εκφράσεων έχει γίνει μέσα από το φάσμα της θεωρίας της μεταφοράς, όπως παρουσιάζεται από διάφορους μελετητές, χρησιμοποιώντας σειρά κριτηρίων που στην πλειονότητά τους αντλήθηκαν κυρίως από τους Gibbs (2002), Kovecses (2002) και Lakoff (1980).

Αυτό που πρέπει να τονιστεί για άλλη μια φορά είναι η αρκετά προβληματική οριοθέτηση και ερμηνεία των μεταφορικών εκφράσεων, χαρακτηριστικό που έχει επισημανθεί και σε προηγούμενες ενότητες. Όπως αναφέρει ο Σταματελόπουλος (¹³) στο κεφάλαιο σχετικά με την οριοθέτηση της έννοιας της μεταφοράς, ο αυστηρός ορισμός της είναι αρκετά δύσκολος, ωστόσο σε όλους τους ορισμούς φαίνεται πως εμφανίζεται ως «η διαδικασία μεταβίβασης ιδιοτήτων, απόψεων από το ένα αντικείμενο στο άλλο».

Επομένως, υποστηρίζεται πως η μεταφορά βασίζεται σε μια διαδικασία μεταβίβασης, η οποία λαμβάνει διαφορετικές μορφές, τα λεγόμενα σχήματα λόγου, όπως μεταφορά, παρομοίωση, συνεκδοχή και μετωνυμία. «Αυτές οι δομές λόγου αποτελούν τους τρόπους έκφρασης του μεταφορικού λόγου, κατά τους οποίους οι λέξεις δεν χρησιμοποιούνται με την κυριολεκτική τους σημασία αλλά με μη κυριολεκτικό τρόπο, ώστε να προκαλούν τη φαντασία των ομιλητών». Η οπτική αυτή εκφράζει την παραδοσιακή άποψη σχετικά με

¹² Αδυναμία εύρεσης της χρονολογίας δημοσίευσης της διατριβής, διαθέσιμη στο: <http://glotta.ntua.gr/courses/Technoglossia/Dissertations/index.html>

¹³ Αδυναμία εύρεσης της χρονολογίας δημοσίευσης της διατριβής, διαθέσιμη στο: <http://glotta.ntua.gr/courses/Technoglossia/Dissertations/index.html>

τη μεταφορά ως λογοτεχνικό τέχνασμα, «μια ανωμαλία του λόγου» (Schön 1986) που μελετάται ως γλωσσική απόκλιση (Μπαμπινιώτης 1991).

Στη σύγχρονη αντιθέτως θεωρία, η μεταφορά δεν αποτελεί ένα σχήμα λόγου, αλλά είναι «ένα δυναμικό στοιχείο της γλώσσας που επηρεάζει όχι μόνο τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα που μας περιβάλλει, αλλά και τον τρόπο που σκεπτόμαστε και ενεργούμε (Lakoff & Johnson 1980)». Ακριβώς λόγω της αυξημένης συχνότητάς τους στην καθημερινή επικοινωνία, αρκετές είναι οι φορές που καθίσταται αδύνατο να τις αναγνωρίσουμε.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τις κατηγορίες των μεταφορικών εκφράσεων με άξονα την εξωτερική οριοθέτηση¹⁴ διακρίνουμε σε παροιμίες, μετωνυμίες, συνεκδοχές και παρομοιώσεις¹⁵. Στις κατηγορίες αυτές ενυπάρχει το στοιχείο της μεταφοράς και ως εκ τούτου κάποιος βαθμός ιδιωματικότητας των εκφράσεων που ανήκουν στην κάθε κατηγορία.

Συμπερασματικά, αυτό που τονίζεται στη μελέτη αυτή και ενισχύει τις μέχρι τώρα διαπιστώσεις σχετικά με την έντονη διαφοροποίηση και το εύρος των ιδιωματικών εκφράσεων είναι πως η μεταφορική τους σημασία αποτελεί ένα αρκετά ευρύ φαινόμενο που καθίσταται αρκετά απρόβλεπτο μέσα στη χρήση της γλώσσας. Επιπλέον, πως ως μηχανισμός εμφανίζεται σε όλες τις γλώσσες, άρα αποτελεί ένα καθολικό χαρακτηριστικό και είναι τόσο συχνός μέσα στη συνομιλία, που χρησιμοποιείται σε πολλές περιπτώσεις πιο συχνά απ' ό,τι μια κυριολεκτική έκφραση, καθώς οι ομιλητές μιας γλώσσας τείνουν για λόγους συντομίας να τον προτιμούν.

¹⁴ Ο Cooper (1986) ως εξωτερική οριοθέτηση αντιλαμβάνεται το πώς διαχωρίζουμε τη μεταφορά από την κυριολεξία.

¹⁵ Για αναλυτική ανασκόπηση των κατηγοριών αυτών βλ. Σταματελόπουλος (:).

4.4. Φρασεολογία και πραγματολογία

Σύμφωνα με τη Μότσιου (2012), η μελέτη των φρασεολογισμών από την οπτική της πραγματολογίας δεν έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στη μέχρι τώρα έρευνα. Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε συνοπτικά στην κατηγοριοποίηση των φρασεολογισμών, όπως προτείνεται από ξένους ερευνητές¹⁶ και για τα ελληνικά δεδομένα συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στην κατηγοριοποίηση της Μότσιου (2012).

Συστηματική ταξινόμηση των ΠΦ παρουσιάζει ο Cowie (2001), ο οποίος διακρίνει στους «πραγματολογικούς συνδυασμούς» τις υποκατηγορίες *Παροιμίες* κτλ. (Proverbs etc.) και *Φόρμουλες* (Formulae). Τα είδη αυτά εμφανίζονται και στον Συμεωνίδη (2000)¹⁷. Το δεύτερο είδος οι *Φόρμουλες* στις οποίες επικεντρώνεται και περισσότερο ο Cowie, διακρίνονται σε *συνομιλιακές φόρμουλες* ή *φόρμουλες ομιλίας* (speech formulae) και τις *φόρμουλες ρουτίνας* (routine formulae). Οι φόρμουλες ρουτίνας π.χ. *how do you do? / see you later* ή ελλην. *τι έγινε; / τα λέμε!*) χρησιμοποιούνται για να αναφερθούμε στο περιεχόμενο μιας περίπτωσης, δεν είναι *διεπιδραστικές* (interactive) και δεν είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε το άμεσο γλωσσικό περιβάλλον στο οποίο αναφέρθηκαν. Αντιθέτως, οι συνομιλιακές φόρμουλες (π.χ. *you know what I mean / I beg your pardon / no problem* ή ελλην. *με πιάνεις; / κανένα πρόβλημα*) διέπονται από υψηλό βαθμό διεπιδραστικότητας/επικοινωνιακότητας, πράγμα που σημαίνει πως σχετίζονται άμεσα με τον συνομιλητή (π.χ. χρησιμοποιούνται ως απάντηση σε κάτι που κάποιος είπε προηγουμένως) και αναφέρονται σε συγκεκριμένο μέρος του εκφωνήματος (Μότσιου, 2012: 961).

Μια διαφορετική ταξινόμηση προτείνουν οι Baranov & Dobrovol'skij (2003), στην οποία με πιο επικοινωνιακά κριτήρια διαχωρίζονται οι φρασεολογισμοί σε *αυτόνομους σε σχέση με τα συμφραζόμενα* και σε *δεσμευμένους από τα συμφραζόμενα*.

Βασιζόμενη στον Cowie και σε άλλους μελετητές, η Μότσιου διακρίνει τους φρασεολογισμούς σε σημασιολογικούς και πραγματολογικούς¹⁸. Οι σημασιολογικοί φρασεολογισμοί (ΣΦ) αποτελούν «...ενότητες που μοιάζουν με λέξεις (“word-like units”»: Cowie, 1998: 4) οι οποίες λειτουργούν συντακτικά στο επίπεδο της απλής πρότασης ή

¹⁶ Βλ. αναφορές σε Gläser, Cowie, Mel'čuk, Pawley, Dobrovol'skij κ.α.

¹⁷ Βλ. κεφ. 1.2. της παρούσας εργασίας.

¹⁸ Βλ. και Cowie 1998, 2006· Mel'čuk, 1998· Gläser, 1998 κ.ά.

και κάτω από αυτό ως κατηγορήματα, ονοματικές ή επιρρηματικές φράσεις, συνεισφέροντας στη δηλωτική / περιγραφική σημασία», ενώ οι πραγματολογικοί (ΠΦ) αποτελούν «...ενότητες που μοιάζουν με προτάσεις (“sentence-like units”: Cowie, 1998: 4) οι οποίες λειτουργούν στο επίπεδο της πρότασης ως παροιμίες, συνθήματα και σλόγκαν», (Μότσιου, 2012: 960)¹⁹.

Οι ΠΦ παρουσιάζουν τη στάση ενός ομιλητή μέσα σε ένα συνομιλιακό γεγονός. Η χρήση και η ερμηνεία τους έχει στενά συνδεθεί με τα γλωσσικά και εξωγλωσσικά συμφραζόμενα, για παράδειγμα φράσεις όπως *Σιγά τα αίματα!*, *Αμήν και τότε!*, είναι δυνατό να ερμηνευθούν μόνο μέσα σε ένα συγκεκριμένο περικείμενο και μάλιστα τη στιγμή που αυτό βρίσκεται σε εξέλιξη. Αντιθέτως, παραδείγματα όπως *Μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι*, *Είμαι με το ένα πόδι στον τάφο* που αποτελούν ΣΦ ερμηνεύονται και εκτός συνομιλιακού περιβάλλοντος.

Αυτό που επισημαίνεται από τη Μότσιου και αναφέρεται γενικά στη βιβλιογραφία είναι η δυσκολία αυστηρής ταξινόμησης των φρασεολογισμών σε μία και μόνο κατηγορία, διότι συνήθως τα χαρακτηριστικά των φράσεων αυτών ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά παραπάνω της μιας κατηγορίας.

Η ταξινόμηση που προτείνεται από τη Μότσιου (2012: 962), έχει στηριχθεί σε «ενιαία λειτουργικά / επικοινωνιακά κριτήρια που βασίζονται στο είδος της λειτουργίας των ΦΡ σε συνθήκες χρήσης και ισχύουν για όλα τα μέλη της ομάδας – παροιμίες, γνωμικά, ρητά, διάφορων ειδών συνομιλιακές φόρμουλες».

Σε αντίθεση με τους ΣΦ, οι ΠΦ είναι συμφραστικά εξαρτημένοι και γι' αυτό το λόγο η ερμηνεία τους στα λεξικά εμφανίζεται με τη μορφή «λέγεται για καταστάσεις όπου...». Ένα ακόμη χαρακτηριστικό τους είναι πως δεν είναι δυνατό να παραφραστούν σε αντίθεση με τους ιδιωτισμούς, γι' αυτό και δεν μπορούν να ταξινομηθούν σε κατηγορίες με βάση τη σημασία/έννοια για παράδειγμα *μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι* [ΣΦ] = θύμωσα, με τη σημασία/έννοια του ΘΥΜΟΥ.

Επομένως, όπως υποστηρίζει η Μότσιου τα κριτήρια ταξινόμησής τους θα πρέπει να είναι λειτουργικά / επικοινωνιακά. Σύμφωνα με τη λειτουργία τους στη χρήση διαμορφώνονται δύο μεγάλες κατηγορίες:

¹⁹ Η διάκριση αυτή, όπως και οι διάφορες υποκατηγοριοποιήσεις έχουν σημαντική επιρροή από την ρωσική φρασεολογική παράδοση (Vinogradov, 1947).

οι ΦΡ που δημιουργούν ένα «καταστασιακό» συμφραστικό και είναι φορείς προσλεκτικής ισχύος (π.χ. 'στο σταυρό που σου κάνω': όρκος, 'εγώ στο πηγάδι κατούρησα;': διαμαρτυρία, 'τα λέμε': αποχαιρετισμός, κ.ά.) και στις ΦΡ που «δείχνουν» τα γλωσσικά / εξωγλωσσικά συμφραζόμενα ως σχόλια (π.χ. *κεριά και λιβάνια!*, *για όνομα του Θεού!*, *όσα δε φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια, χαιρέτα μας τον πλάτανο* κ.ά.). Η πρώτη κατηγορία ονομάζεται *Προσλεκτικές Φόρμουλες* και τη δεύτερη *Φόρμουλες-Σχόλια*.

Η ομάδα που παρουσιάζει τα περισσότερα παραδείγματα είναι αυτή των σχολίων. Οι μονάδες που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία χρησιμοποιούνται τη στιγμή της συνομιλίας ως αντίδραση στα λεγόμενα του συνομιλητή και δείχνουν ως σχόλια κάτι στα συμφραζόμενα, γλωσσικά και μη. Κεντρικό τους χαρακτηριστικό είναι ότι εξαρτώνται όσον αφορά τη σημασία από το περιεχόμενο και πιο συγκεκριμένα από τα λεγόμενα του προηγούμενου ομιλητή. Για παράδειγμα ο ΦΡ *κεριά και λιβάνια* χρησιμοποιείται ως σχόλιο ενόχλησης που 'δείχνει' ότι κάτι ενόχλησε τον ομιλητή σε ένα προηγούμενο εκφώνημα του συνομιλητή του.

Η Μότσιου αποσαφηνίζει πως ο δεικτικός χαρακτήρας των φρασεολογισμών-σχολίων έχει να κάνει «με το γεγονός ότι παραπέμπουν αλλού, σε κάτι που προηγήθηκε στο σύμπαν της συνομιλίας, και αναγκάζουν τον αποδέκτη να εστιάσει εκεί την προσοχή του, προκειμένου να ολοκληρωθεί η σημασιακή τους εικόνα».

Όσον αφορά την ταξινόμηση αυτή, προτείνεται και μια εσωτερική υποκατηγοριοποίηση της κάθε ομάδας όπως οι προσλεκτικές φόρμουλες που είναι δυνατό να ομαδοποιηθούν έχοντας ως κριτήριο ταξινόμησης τις ίδιες τις γλωσσικές πράξεις (λ.χ. Searle, 1979). Αυτό σημαίνει πως η σημασία τους είναι η ίδια η προσλεκτική ισχύς που δημιουργεί μια πράξη π.χ. *θα σου πω εγώ τι εστί βερίκοκο!* (κατευθυντικές, απειλή), *εγώ στο πηγάδι κατούρησα;* (εκφραστικές, διαμαρτυρία) κ.ά.

4.5. Η Φρασεολογία στην κατάκτηση και διδασκαλία δεύτερης γλώσσας

Σχετικά με την παρουσία των φρασεολογισμών στην Κατάκτηση και Διδασκαλία Δεύτερης Γλώσσας, οι μελέτες είναι αρκετά περιορισμένες και ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο. Καθώς οι φρασεολογισμοί αποτελούν ένα εξαιρετικά συχνό φαινόμενο στη γλώσσα, με αρκετά πολύπλοκο χαρακτήρα, η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι μαθητές της Ελληνικής και της εκάστοτε γλώσσας είναι σημαντική, γι' αυτό και θα πρέπει να διερευνηθούν πλήρως έτσι ώστε να γίνει αποδοτικότερος ο τρόπος διδασκαλίας και κατάκτησης αυτών. Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν συνοπτικά στοιχεία σχετικά με τη παρουσία των εκφράσεων αυτών στον τομέα της Κατάκτησης και Διδασκαλίας Δεύτερης Γλώσσας, ενώ στο δεύτερο και τελευταίο κομμάτι της μελέτης θα γίνει παρουσίαση του τρόπου που οι εκφράσεις αυτές εμφανίζονται στα διδακτικά εγχειρίδια της Ελληνικής ως ξένης.

Είναι βασικό να θυμόμαστε πως η εκμάθηση μιας γλώσσας δεν υφίσταται μόνο σε μια διαδικασία απομνημόνευσης γραμματικών κανόνων και καταλόγων λέξεων, αλλά και σε μια διαδικασία εξοικείωσης με μια διαφορετική κουλτούρα και ενός τρόπου σκέψης και έκφρασης.

Σύμφωνα με τους Pawley & Syder (1983, στο Συμεωνίδου-Ευθυμίου 2005 και Schmitt) το άτομο που μαθαίνει μια διαφορετική από τη δική του γλώσσα καλείται να μάθει εκτός από το σύνολο των κανόνων του συστήματος και τις στερεότυπες εκφράσεις της γλώσσας αυτής, οι οποίες είναι αρκετές σε σχέση με το σύνολο του λεξικού αποθέματος της γλώσσας.

Ο Jackendoff (1995) επίσης, βασισμένος σε ένα μικρό σώμα κειμένων προφορικού λόγου υποστηρίζει ότι οι φορμουλαϊκές ακολουθίες όπως τις ονομάζει, ίσως και να αποτελούν εξίσου ή και σημαντικότερο βαθμό σημασίας από το λεξικό των απλών λέξεων.

Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε πολύ συνοπτικά σε μερικές από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί, με μικρή αναφορά και στα ελληνικά, Ωστόσο, η περαιτέρω ανάλυση σχετικά με το ρόλο της φρασεολογίας στην ΚΓ2 θα παρουσιαστεί στη μελέτη που ακολουθεί, όπου θα γίνει ανάλυση της διαβάθμισης των φρασεολογικών μονάδων, όπως

αυτές κατατάσσονται στα Αναλυτικά Προγράμματα των επιπέδων γλωσσομάθειας που είναι διαμορφωμένα σύμφωνα με το Διεθνές Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αναφοράς.

Σύμφωνα με την Velázquez (2012), το κλειδί για την επιτυχημένη εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας δεν είναι η μέχρι πρότινος επισήμανση των διαφορών μεταξύ της γλώσσας στόχου και της μητρικής, αλλά η εστίαση στις ομοιότητες μεταξύ των δύο. Η αρχή που διέπει την υπόθεση αυτή είναι πως ο μαθητής μιας δεύτερης ή ξένης γλώσσας, γνωρίζοντας τις ήδη κατακτημένες δομές της μητρικής του γλώσσας είναι σε θέση να τις χρησιμοποιήσει κατ' αναλογία για να δημιουργήσει τις δομές στη γλώσσα-στόχο.

Ταυτόχρονα, η γνωστική προσπάθεια που καταβάλλει κατά τη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας-στόχου είναι μικρότερη και η κατανόηση και απομνημόνευση των νέων γλωσσικών πληροφοριών συντελείται με πιο γρήγορο ρυθμό και αρκετά πιο αποδοτικά.

Στην ελληνική βιβλιογραφία αναφορικά με τη σχέση στερεότυπων εκφράσεων και τη διδασκαλία και κατάκτηση δεύτερης γλώσσας οι μελέτες όπως σημειώθηκε και παραπάνω είναι αρκετά περιορισμένες.

Με τις στερεότυπες εκφράσεις έχουν ασχοληθεί συστηματικά η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου (2005 : 94), σύμφωνα με τις οποίες οι εκφράσεις αυτές καθότι διαθέτουν βαθμό παγίωσης, από ψυχολinguολογική άποψη ανήκουν στις αυτόματες διαδικασίες γλωσσικής παραγωγής. Αυτό σημαίνει πως κατά τη διαδικασία παραγωγής λόγου ο ομιλητής έχει ήδη αυτές τις ενότητες λόγου αποθηκευμένες στο νοητικό του λεξικό και δεν τις δημιουργεί τη στιγμή της εκφώνησης του μηνύματός του.

Η Χιώτη (2010), στη διατριβή της σχετικά με τις παγιωμένες εκφράσεις της Ελληνικής, εκτός από την ιστορική διάσταση του κλάδου στη ελληνική, έχει προσπαθήσει μια ταξινόμηση των εκφράσεων αυτών η οποία βασίζεται σε λεξιλογικά και σημασιολογικά κριτήρια.

Ενδεικτικά επίσης να αναφερθούμε και στην πιο πρόσφατη μελέτη της Σαββίδου (2011), σχετικά με τον προσδιορισμό της έννοιας του μαθησιακού φορτίου όσον αναφορά τις στερεότυπες εκφράσεις στη διδασκαλία της Ελληνικής ως Γ2.

Στη μελέτη αυτή επισημαίνεται πως τόσο η διδασκαλία όσο και η εκμάθηση των μονάδων αυτών θεωρούνται από τα δυσκολότερα στοιχεία στη διαδικασία κατάκτησης

δεύτερης γλώσσας, καθώς αποτελούν μονάδες με αυξημένο μαθησιακό φορτίο²⁰. Οι εκφράσεις αυτές είναι αρκετά σημαντικές στη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας, αφού «δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να εκφράζονται με ρέοντα λόγο και να εστιάζουν σε μονάδες που ξεπερνούν τη λέξη, απελευθερώνοντάς τους από τη συνήθεια να επικεντρώνουν την προσοχή τους σε κάθε λέξη ξεχωριστά» (Σαββίδου, 2011: 664).

5. Ταξινόμηση

Σχετικά με τις ταξινομήσεις, οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου (2006) αναφέρουν ότι μπορούν να διακριθούν σε γενικές, οι οποίες ανάγουν τους πολυλεξικούς αυτούς συνδυασμούς σε έναν περιορισμένο αριθμό και σε λεπτομερείς, οι οποίες, ωστόσο προκαλούν προβλήματα και αντιφάσεις.

Η Moon (1997), δέχεται τρία βασικά κριτήρια: την καθιέρωση (institutionalization), δηλαδή τον βαθμό εξοικείωσης με μια έκφραση, τη σταθεροποίηση (fixedness), δηλαδή το βαθμό παγίωσης και τη μη συνθετικότητα (non-compositionality), δηλαδή αν η σημασία μιας πολυλεξικής έκφρασης μπορεί να εξαχθεί από τη σημασία των επιμέρους συστατικών στοιχείων ή όχι.

Όπως αναφέρεται στον Γαλαντόμο (2008), οι διάφορες τυπολογίες που έχουν εμφανιστεί στη διεθνή βιβλιογραφία εστιάζουν σε ένα από τα παραπάνω κριτήρια ή σε συνδυασμό ή στην προσθήκη άλλων, γεγονός που συνετέλεσε στην ανάπτυξη πέντε κυρίαρχων κατευθύνσεων. Η πρώτη κατηγορία μοντέλων είναι αυτά που στηρίζονται στη σημασιολογία (semantic approaches) και εστιάζουν στο βαθμό συνθετικότητας της σημασίας ενός πολυλεξικού συνδυασμού. Η δεύτερη προσέγγιση, η λεξικαλιστική (lexicalist approach), έχει τις ρίζες της στη σοβιετική/ρωσική γλωσσική παράδοση και

²⁰ Ο όρος μαθησιακό φορτίο (learning burden) συναντάται για πρώτη φορά ως έννοια στη Laufer (1988, 1997), η οποία ανέλυσε τους παράγοντες που διαβαθμίζουν την ευκολία ή τη δυσκολία ενός προς εκμάθηση στοιχείου. Ωστόσο, ως όρος διατυπώθηκε από τον Nation (1990). Αφορά την προσπάθεια που πρέπει να καταβάλει ο μαθητής για την εκμάθηση ενός λεξικού στοιχείου και εξαρτάται από τους εξής παράγοντες: α) την προηγούμενη γνώση του μαθητή τόσο στη μητρική του όσο και στην γλώσσα που επιθυμεί να κατακτήσει, β) τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει τη γλώσσα και γ) τα ενδολεξικά χαρακτηριστικά της λέξης, (Σαββίδου, 2011).

στοχεύει στη μελέτη των φρασεολογικών μονάδων (phraseological units) και της δομής τους. Ενδιαφέρεται για τα λεξικά αρχετυπικά στοιχεία και όχι τόσο για τα σημασιολογικά. Το τρίτο μοντέλο είναι το συντακτικό (syntactic approach), στο οποίο εξετάζονται συντακτικά κριτήρια, όπως η σειρά των λέξεων, η δυνατότητα παθητικοποίησης ή αντωνυμικοποίησης κ.λπ. Το τέταρτο μοντέλο είναι το λειτουργικό (functional approach), στο οποίο δίνεται έμφαση και μελετάται η χρήση και η εμφάνιση αυτών των πολυλεξικών συνδυασμών στον συνεχή λόγο, δηλαδή στην καθημερινή γλωσσική πρακτική. Το τελευταίο μοντέλο είναι το λεξικογραφικό (lexicographical approach), το οποίο και εξετάζει τις σταθερές λεξικές ενότητες υπό το πρίσμα της σχεδίασης και της παραγωγής ειδικών λεξικών (Moon, 1997, 1998).

6. Παραδοσιακή έναντι σύγχρονης προσέγγισης

Η παραδοσιακή προσέγγιση της φρασεολογίας είναι συνυφασμένη κυρίως με τη Ρωσική Σχολή που αναπτύχθηκε στην πρώην Σοβιετική Ένωση και σε άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Οι Ρώσοι μελετητές (Vinogradov, Amosova et al.) περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής του κλάδου αυτού σε συγκεκριμένα υποσύνολα πολυλεξικών εννοιών που έχουν οριστεί γλωσσικά και προσεγγίζουν τη φρασεολογία σαν ένα συνεχές στο οποίο εντάσσονται συνδυασμοί λέξεων, ξεκινώντας από τους πιο αδιαφανείς και παγιωμένους στο ένα άκρο και καταλήγοντας στους πιο διαφανείς και ευμετάβλητους (Granger & Paquot, 2008: 27).

Οι ακόλουθοι αυτής της παράδοσης εργάζονται με τη συλλογιστική ότι πρέπει να δημιουργηθούν γλωσσολογικά κριτήρια έτσι ώστε να διαχωρίζονται οι διάφοροι τύποι των φρασεολογικών μονάδων και ιδίως οι πιο ευμετάβλητοι και διαφανείς πολυλεξικοί συνδυασμοί από τους ελεύθερους συνδυασμούς, οι οποίοι υπόκεινται μόνο σε συντακτικούς και σημασιολογικούς περιορισμούς και γι' αυτό το λόγο θεωρείται ότι δεν εμπίπτουν στον τομέα της φρασεολογίας (Cowie 1998b:6).

Στα πλαίσια αυτής της παράδοσης οι πιο ιδιοματικές μονάδες των οποίων το νόημα δεν είναι δυνατό να εξαχθεί από τη σημασία των συστατικών που τις απαρτίζουν, θεωρούνται ο πυρήνας σε σχέση με τον οποίο ερμηνεύονται όλες οι υπόλοιπες λίγο ή πολύ παρεμφερείς μονάδες. Κατά τον Gläser (1998: 126): «οι ιδιωτισμοί αποτελούν την

πλειονότητα και θα πρέπει να θεωρούνται ως ο πρωτότυπος της φρασεολογικής μονάδας.» Η παράδοση αυτή είναι υπεύθυνη για τη δημιουργία της ορολογίας που χρησιμοποιείται σε αυτό το πεδίο, όπως και για τα κριτήρια κατηγοριοποίησης και ανάλυσης των μονάδων αυτών, που έχουν εδραιώσει την φρασεολογία ως αυτόνομο κλάδο μελέτης.

Κατά τη λογική προσέγγιση της γλώσσας, οι φρασεολογικές μονάδες θεωρούνταν εξαιρέσεις του κανόνα, λεξιλογικά απολιθωμένες εκφράσεις με συγκεκριμένη σημασία που παρουσιάζονται με τη μορφή λίστας, στην οποία οι ομιλητές μιας γλώσσας ανέτρεχαν σε περιπτώσεις που αδυνατούσαν να ερμηνεύσουν μια έκφραση κυριολεκτικά Omasiá (2005), ενώ όπως υπογραμμίζει ο Sinclair (2008) η φρασεολογία κατά την παραδοσιακή γλωσσική ανάλυση είναι το κομμάτι της γλώσσας που συνήθως παραμελείται.

Όπως αναφέρεται στην Tregorukona (2014), ο πυρήνας της φρασεολογικής μελέτης μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ήταν το φράσημα²¹, από τα τέλη όμως του 20^{ου} δόθηκε μεγαλύτερη βαρύτητα στη μελέτη των σχέσεων των φρασεολογικών μονάδων με «διαφοροποιημένα αντικείμενα της επιστημονικής γνώσης, όπως η ομιλία, η επικοινωνία, η ανθρώπινη δράση, η ψυχολογία, η πολιτισμός και το έθνος».

Η σύγχρονη φρασεολογία κατά την Tregorukona (2014) διακρίνει τα εξής τέσσερα στάδια κατάταξης των ΦΜ:

Το **κλασικό στάδιο** (εκπρόσωποι V.Vinogradov, N.Shansky κ.α.). Σε αυτό το στάδιο οι ΦΜ κατατάσσονται σε κατηγορίες ανάλογα με τη δομή και της διάρθρωσή τους. Εδώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η σημασιολογία, η οποία καθορίζει τις σχέσεις των ΦΜ με τις γλωσσικές μονάδες διαφόρων επιπέδων της γλώσσας. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ταξινομική, καθώς εντοπίζονται τα χαρακτηριστικά των μονάδων αυτών ώστε να γίνει η κατηγοριοποίησή τους. Αποτελεί τέλος τη βάση για την ανάπτυξη της συγκριτικής φρασεολογίας.

²¹ Το **φράσημα** (phraseme) είναι όρος συνώνυμος με το **φρασεολέξημα** (phraseolexeme) και σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (2000: 17, 18) έχει ως δομή τον συνδυασμό τουλάχιστον δύο λέξεων, διαφορετικά δύο λεξημάτων, δηλαδή δύο μονάδων του λεξιλογικού συστήματος μιας γλώσσας. Επιπλέον χαρακτηρίζεται ως συνδυασμός λέξεων με διαφορετική πιθανόν από τη συνηθισμένη συντακτική δομή, καθώς και διαφοροποιημένη σημασία των συστατικών που τον απαρτίζουν.

Στο *μετακλασικό στάδιο* ή το λεγόμενο *παράδειγμα της συστημικής δομής*, δίδεται βάρος στη σχέση των γλωσσικών μονάδων (π.χ. φρασημάτων με λεξήματα, μονάδες γραμματικού και συντακτικού επιπέδου). Χαρακτηριστικά εδώ είναι η καθολικότητα και η συστημικότητα. Οι ΦΜ σ' αυτό το επίπεδο εξετάζονται από την άποψη των μορφολογικών κριτηρίων τους με τη χρήση δομικής ανάλυσης.

Το τρίτο στάδιο αφορά την επικοινωνιακή πραγματικότητα και συνδυάζει τρεις γλωσσολογικές θεωρίες: του προσδιορισμού λεξήματος (theory of nomination), της αναφοράς (theory of reference) και της γλωσσικής πράξης (theory of speech act), και αντικείμενο μελέτης είναι οι επικοινωνιακές και πραγματολογικές ιδιότητες των φρασημάτων.

Το τέταρτο και πιο σύγχρονο στάδιο που επικεντρώνεται στην επικοινωνιακή – γνωστική πλευρά, βασίζεται στην προσέγγιση του σχετικά νέου κλάδου της πολιτισμικής γλωσσολογίας (linguoculturology), η οποία έχει ως άξονα τη γνωστική ερμηνευτική μέθοδο και επεξεργάζεται το ερμηνευτικό μοντέλο της έννοιας της ΦΜ.

Κέντρο εδώ της μελέτης των γλωσσικών φαινομένων είναι το ανθρωποκεντρικό στοιχείο, καθώς εμπεριέχονται προσεγγίσεις άλλων επιστημών, όπως η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η φυσιολογία κ.α. Το κύριο θέμα των μελετών είναι η κατανόηση των γνωστικών διαδικασιών που ενεργοποιούνται κατά τη διάρκεια εκμάθησης της γλώσσας, καθώς και η περιγραφή διαφόρων λειτουργιών της γλώσσας και της σκέψης κατά τη δημιουργία και κατανόηση της ομιλίας. Η γνωστική αυτή προσέγγιση προσπαθεί να εξηγήσει τη φύση των ΦΜ, όπως και το γιατί υπάρχει η δυνατότητα απόδοσής τους σε μια άλλη γλώσσα.

Σύμφωνα με την Omasiá (2005), το αυξημένο ενδιαφέρον για τις φρασεολογικές μονάδες οφείλεται στην τάση της σύγχρονης γλωσσολογίας να μελετάται η γλώσσα ως νοητικό φαινόμενο με μια διεπιστημονική προσέγγιση. Τάση της σύγχρονης γλωσσολογίας είναι η μελέτη της γλώσσας όχι στην ιδανική της μορφή, αλλά κατά τη χρήση της μέσα σε ένα συνομιλιακό γεγονός. Αυτό σημαίνει πως περιθωριοποιημένες γλωσσικές ποικιλίες και ιδιοματικά στοιχεία της γλώσσας έγιναν το κέντρο της γλωσσολογικής μελέτης.

Οι πρόσφατες έρευνες κατά την Omasiá (2005) ενσωματώνουν τέσσερις βασικές προσεγγίσεις: α) την κλασική θεωρία που στηρίζεται στην Ρωσική παράδοση και

προσπαθεί να εδραιώσει ένα συστηματικό πλαίσιο περιγραφικών κατηγοριών, β) την πολιτισμικά προσανατολισμένη προσέγγιση που περιλαμβάνει ανθρωπολογικές και πολιτισμικές διαστάσεις, γ) τη γνωσιακή προσέγγιση και δ) τις πιο εφαρμοσμένες προσεγγίσεις όπως η έρευνα με σώματα κειμένων, η λεξικογραφία, η εκμάθηση και η διδακτική ξένης γλώσσας.

Οι δύο πρώτες προσεγγίσεις βασίζονται στη λεξική θεωρία του Firth²² (την πιο πρόσφατη εκδοχή της) και επικεντρώνονται στη συχνότητα και τις συνάψεις, ενώ η γενική και θεωρητική προσέγγιση αναγνωρίζει την ανάγκη επικέντρωσης της έρευνας στην κειμενική και πραγματολογική συμπεριφορά των μονάδων και στοχεύουν στην περιγραφή αυτών, λαμβάνοντας υπόψη τη διαβαθμίσιμη αξία των χαρακτηριστικών τους (Omazić 2005).

Όσον αφορά την πιο σύγχρονη μορφή της είναι αξιόλογο να αναφέρουμε τη λεξικογραφική μελέτη του Sinclair ο οποίος αντί να χρησιμοποιήσει μια από πάνω προς τα κάτω (top-down) προσέγγιση η οποία θα ταυτοποιεί τις φρασεολογικές μονάδες έχοντας ως βάση γλωσσικά κριτήρια, ακολούθησε μια από κάτω προς τα πάνω (bottom-up) προσέγγιση βασισμένη σε σώμα κειμένων, ώστε να εξακριβώσει τη σύσταση λεξικών συνάψεων.

Η προσέγγιση αυτή η οποία βασίστηκε στην συχνότητα εμφάνισης των αποτελεσμάτων, παρουσίασε ένα ευρύ φάσμα λεξικών συνάψεων οι οποίες δεν ήταν δυνατό να κατηγοριοποιηθούν σε προϋπάρχουσες γλωσσολογικές κατηγορίες. Οι μονάδες αυτές που παραδοσιακά τοποθετούνταν στο περιθώριο ή εκτός των ορίων της φρασεολογίας, απέκτησαν κεντρικό και ενεργό ρόλο στη γλώσσα, ενώ ιδιωτισμοί που αποτελούσαν τις πιο αυστηρά χαρακτηριστικές του είδους δομές, αποδείχθηκε ότι δεν χρησιμοποιούνται το ίδιο συχνά (Moon 1998).

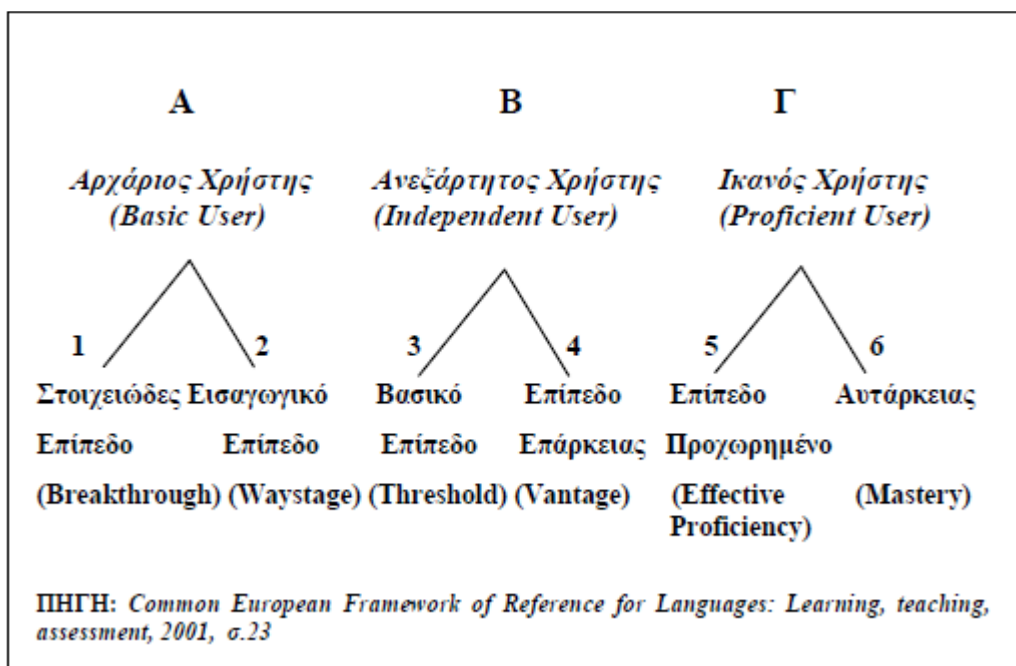
Σε αντίθεση με τους κλασικούς προκατόχους που είχαν την τάση να διαχωρίζουν σε γλωσσολογικές κατηγορίες και υποκατηγορίες λεξικών συνάψεων με διακριτά όρια, ο Sinclair και οι ακόλουθοί του δεν περιορίστηκαν σε αυτό. Στο μοντέλο του Sinclair η φρασεολογία είναι το κεντρικό στοιχείο. Φρασεολογικά τεμάχια οποιασδήποτε δομής προηγούνται των απλών λεξημάτων. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση χαρακτηρίστηκε

²² Βλ. παρακάτω

αρκετά ριζοσπαστική και τέθηκε το ζήτημα του κινδύνου να θεωρηθούν όλα ως στοιχεία φρασεολογικά (Gaatone (1997: 168, στο Granger & Meunier, 2008)).

7. Επίπεδα γλωσσομάθειας

Το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο (ΚΕΠΑ) για την Εκμάθηση, τη διδασκαλία και την Αξιολόγηση των Γλωσσών (Council of Europe 2002) είναι αυτό που καθορίζει τα επίπεδα γλωσσομάθειας στην Ευρώπη. Σύμφωνα με αυτό η γλωσσομάθεια σε μια δεύτερη γλώσσα διαβαθμίζεται στα ακόλουθα έξι επίπεδα (Ιακώβου 2009: 16):

Στην παρούσα μελέτη θα επικεντρωθούμε στη διαβάθμιση του ΚΕΠΑ σχετικά με την επίδοση των μαθητών όσον αφορά την ανάπτυξη του λεξιλογίου στη Γ2, στο οποίο και εντάσσονται οι παγιωμένες εκφράσεις. Σύμφωνα με την Ιακώβου (2009: 10) δύο είναι οι παράμετροι που καθορίζουν τις επιδόσεις αυτές: α) το εύρος της λεξικής γνώσης που είναι σε θέση να κατέχει ένας μαθητής στη γλώσσα-στόχο (λεξική ποικιλία/ διαφοροποίηση, Πίνακας 1) και β) το βάθος της γνώσης που είναι σε θέση να ελέγξει και να ενεργοποιήσει ανά επίπεδο γλωσσομάθειας για την κάλυψη των επικοινωνιακών αναγκών που προκύπτουν από αυτό (βαθμός ελέγχου λεξιλογίου, Πίνακας 2).

Επίπεδα ΚΕΠ	ΛΕΞΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ/ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ
Επίπεδο 5 (Επίπεδο Αυτάρκειας) <i>Mastery</i>	Ο μαθητής διαθέτει <i>πολύ καλή</i> γνώση ενός <i>ευρύτατου λεξιλογικού ρεπερτορίου</i> το οποίο περιλαμβάνει ιδιοματικές εκφράσεις και στοιχεία ανεπίσημου προφορικού λόγου. Ταυτόχρονα, επιδεικνύει υψηλό βαθμό γνώσης της συνοπτικού-λογικής πλευράς της σημασίας.
Επίπεδο 4 (Προχωρημένο Επίπεδο) <i>Effective Proficiency</i>	Ο μαθητής διαθέτει <i>καλή</i> γνώση ενός <i>ευρύτατου λεξιλογικού ρεπερτορίου</i> το οποίο επιτρέπει στα διάφορα είδων χάσματα να αντιμετωπίζονται με περιφράσεις. Καλή γνώση, επίσης, ιδιοματικών εκφράσεων και στοιχείων προφορικού ανεπίσημου λόγου.
Επίπεδο 3 (Επίπεδο Επάρκειας) <i>Vantage</i>	Ο μαθητής διαθέτει ένα <i>αρκετά καινοποιητικό επίπεδο λεξιλογίου</i> για θέματα που αφορούν στην ειδικότητά του και περισσότερο γενικά θέματα. Μπορεί να ποικίλλει ως προς τον τρόπο έκφρασής του για να αποφεύγει συχνές επαναλήψεις, τα λεξιλογικά κενά, ωστόσο, που προκύπτουν από έλλειψη της κατάλληλης λέξης μπορούν ακόμα να δημιουργήσουν δισταγμούς και ανάλογα περιφραστικές εκφορές για την κάλυψή τους.
Επίπεδο 2 (Βασικό Επίπεδο) <i>Threshold</i>	Ο μαθητής διαθέτει ένα <i>βασικό λεξιλόγιο</i> απαραίτητο για να εκφραστεί με αποτελεσματικότητα ακόμα και περιφραστικά σε θέματα σχετικά με την καθημερινή του ζωή, όπως για την οικογένειά του, τα χόμπι και τα ενδιαφέροντά του, την εργασία, τα ταξίδια και γεγονότα των οποίων έχει άμεση εποπτεία.
Επίπεδο 1 (Εισαγωγικό Επίπεδο) <i>Waystage</i>	Ο μαθητής διαθέτει ένα <i>βασικό λεξιλόγιο</i> για να καλύψει βασικές επικοινωνιακές του ανάγκες σε καθημερινές συναλλαγές που σχετίζονται με οικεία προς αυτόν θέματα και καταστάσεις.
Επίπεδο 0 (Στοιχειώδες Επίπεδο) <i>Breakthrough level</i>	Ο μαθητής έχει ένα <i>στοιχειώδες λεξιλογικό ρεπερτόριο</i> από μεμονωμένες λέξεις και φράσεις που συνδέονται με συγκεκριμένες επικοινωνιακές καταστάσεις και λειτουργούν ως «τυποποιημένες εκφράσεις» (φόρμουλες).

(Πίνακας 1)

Επίπεδα ΚΕΠ	ΒΑΘΜΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΔΕΞΙΛΟΓΙΟΥ
Επίπεδο 5 (Επίπεδο Αυτάρκειας) <i>Mastery</i>	Σταθερά σωστή και κατάλληλη λεξιλογική χρήση.
Επίπεδο 4 (Προχωρημένο Επίπεδο) <i>Effective Proficiency</i>	Ήσσονος σημασίας περιστασιακά γλωσσικά ολισθήματα, χωρίς αξιόλογα λεξιλογικά λάθη.
Επίπεδο 3 (Επίπεδο Επάρκειας) <i>Vantage</i>	Η ακρίβεια στη χρήση της κατάλληλης λέξης είναι αρκετά υψηλού βαθμού, αν και η όποια σύγχυση ή εσφαλμένη επιλογή λέξεων δεν εμποδίζουν σε γενικές γραμμές την επικοινωνία.
Επίπεδο 2 (Βασικό Επίπεδο) <i>Threshold</i>	Ο μαθητής φαίνεται να ασκεί έναν σχετικά καλό έλεγχο σε ένα βασικό λεξιλόγιο, αλλά σημαντικά λάθη ακόμα απαντούν όταν χρειάζεται να εκφράζει περισσότερο σύνθετες σκέψεις ή να χειρίζεται θέματα και καταστάσεις με τις οποίες δεν έχει ιδιαίτερη εξοικείωση.
Επίπεδο 1 (Εισαγωγικό Επίπεδο) <i>Waystage</i>	Ο μαθητής μπορεί να ελέγχει ένα περιορισμένο ρεπερτόριο σχετικό με συγκεκριμένες καθημερινές ανάγκες.
Επίπεδο 0 (Στοιχειώδες Επίπεδο) <i>Breakthrough level</i>	Μη διαθέσιμη περιγραφή -----

(Πίνακας 2)

Παρατηρώντας τον Πίνακα 1 βλέπουμε πως στο επίπεδο Α του αρχάριου χρήστη, ο μαθητής έρχεται σε επαφή μόνο με τυποποιημένες εκφράσεις «φόρμουλες» οι οποίες αφορούν επικοινωνιακές περιστάσεις όπου ο χρήστης αναφέρει απλές και σύντομες πληροφορίες για τον εαυτό του π.χ. *με λένε, είμαι από..., είμαι 30 χρονών* και απλές επίσης ερωτήσεις *πώς σε λένε;, τι κάνεις;* οι οποίες είναι προκατασκευασμένες φόρμουλες που γνωρίζει ότι τις χρησιμοποιεί σε αντίστοιχες παρόμοιες περιστάσεις.

Αντιθέτως η εμφάνιση των ιδιωματικών εκφράσεων παρουσιάζεται στο επίπεδο Γ όπου ο μαθητής θεωρείται πλέον αυτάρκης χρήστης της Γ2. Αυτό σημαίνει πως οι εκφράσεις αυτές αποτελούν ένα αρκετά δύσκολο ως προς την κατανόηση και κατάκτηση κομμάτι της γλώσσας-στόχου, καθώς προϋποθέτουν εκτός από την καλή γνώση του γλωσσικού συστήματος και γνώση σχετικά με το πολιτισμικό πλαίσιο που αυτές οι φράσεις αναφέρονται, καθώς όπως έχει αναφερθεί μεγάλο μέρος αυτών των εκφράσεων έχουν δημιουργηθεί μέσα σε ιστορικά, κοινωνικά και λοιπά πλαίσια.

8. Αναλυτικά Προγράμματα

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει συνοπτική παρουσίαση των πληροφοριών που παρέχονται στα Α.Π. της Ελληνικής και των τριών επιπέδων (Α-Β-Γ), σχετικά με τους φρασεολογισμούς, σε ποιο επίπεδο εμφανίζονται, ποια κατηγορία φρασεολογισμών και ποιοι όροι χρησιμοποιούνται για αυτές τις κατηγορίες.

Ξεκινώντας από το αρχάριο επίπεδο Α, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η επαφή του διδασκόμενου γίνεται μόνο με τυποποιημένες φόρμουλες. Οι εκφράσεις αυτές είναι προκατασκευασμένες και χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Παραδείγματα τέτοιων εκφράσεων είναι οι χαιρετισμοί *χαίρετε, γεια χαρά, πώς πάει*, κ.α. Σχετικά με το επίπεδο Β δεν αναφέρεται εάν υπάρχουν εκφράσεις που εμπλέκονται στα πλαίσια της φρασεολογίας της Ελληνικής και σε ποια ή ποιες κατηγορίες ανήκουν.

Αντιθέτως, το ΑΠ. για το προχωρημένο επίπεδο Γ αναφέρει πως υπάρχει εξοικείωση των μαθητών με τους ιδιωτισμούς της Ελληνικής, πράγμα που οφείλεται στο γεγονός ότι ο διδασκόμενος είναι σε ένα αρκετά καλό επίπεδο που προσομοιάζει αυτό του φυσικού χρήστη της γλώσσας.

Είναι φανερό πως δεν υπάρχει μια δομημένη ακολουθία στον τρόπο παρουσίασης των φρασεολογισμών ανά επίπεδο. Η εμφάνισή τους γίνεται διάσπαρτα μέσα στην ύλη ως κομμάτι του λεξιλογικού τμήματος του κάθε επιπέδου και ορίζονται ως εκφράσεις, συνήθως χωρίς περαιτέρω επεξήγηση, γεγονός που δεν επιτρέπει τη μετάβαση σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το πότε και πώς εμφανίζονται οι εκφράσεις αυτές ανά επίπεδο. Για τον λόγο αυτό επιλέξαμε να δούμε πιο αναλυτικά τι συμβαίνει με τις

μονάδες αυτές μελετώντας τα διδακτικά εγχειρίδια που θα παρουσιαστούν στην επόμενη ενότητα.

9. Εγχειρίδια διδασκαλίας της Ελληνικής επιπέδου B

Όπως λοιπόν αναφέρθηκε και παραπάνω, στην ενότητα αυτή θα γίνει ενδεικτική παρουσίαση παραδειγμάτων φρασεολογισμών και λεξικών συνάψεων που εμφανίζονται στα εγχειρίδια της Ελληνικής ως ξένης. Λόγω του μεγάλου αριθμού διδακτικών σειρών επιλέξαμε να εργαστούμε τυχαία πάνω στις τρεις παρακάτω πιο πρόσφατες σειρές: *Κλικ στα ελληνικά (B1)*, *Ταξίδι στην Ελλάδα (B1 & B2)* και *Ελληνικά Β'.* Και οι τρεις σειρές ανταποκρίνονται στο επίπεδο B του Αναλυτικού Προγράμματος, καθώς θεωρήσαμε πως σε αυτό το επίπεδο οι διδασκόμενοι είναι σε κάποιον βαθμό εξοικειωμένοι με ένα μέρος των φρασεολογισμών της Ελληνικής, συμπεριλαμβανομένων και αυτών με τον μεγαλύτερο βαθμό ιδιωτισμικότητας. Μάλιστα, όπως παρατίθεται στο εισαγωγικό σημείωμα του *Κλικ στα ελληνικά* (2017: 12, 13) στο επίπεδο αυτό οι σπουδαστές εισάγονται στη μη κυριολεκτική σημασία των λέξεων και έρχονται σε επαφή εκτός των άλλων με παγιωμένες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται κατά κόρον στην καθημερινή επικοινωνία.

Η επιλογή των εκφράσεων που θα παρουσιαστούν είναι τυχαία, καθώς θεωρήσαμε ότι η πλήρης παρουσίαση αυτών θα ήταν κουραστική και μάταιη, αφού τα παραδείγματα των διαφορετικών κατηγοριών συχνά επαναλαμβάνονται. Ωστόσο, έχει γίνει προσπάθεια να επιλεγούν εκφράσεις που ανήκουν σχεδόν σε όλο το φάσμα της κατηγοριοποίησης των φρασεολογισμών που παρουσιάσαμε στην παρούσα μελέτη, έτσι ώστε να γίνει εμφανές εάν τα εγχειρίδια επικεντρώνονται και σε ποιες κατηγορίες.

Η παρουσίαση των μονάδων αυτών βασίζεται στον τρόπο που εμφανίζονται στα εγχειρίδια και πιο συγκεκριμένα ανάλογα με τις δραστηριότητες που καλύπτουν και τις τέσσερις επικοινωνιακές δεξιότητες (ΚΓΛ-ΚΠΛ-ΠΠΛ-ΠΓΛ) που ο διδασκόμενος καλείται να αναπτύξει.

Για να γίνει η παρουσίαση πιο σαφής και να είναι εμφανώς διακριτά τα διάφορα επίπεδα επιλέξαμε να προσαρμόσουμε τα δεδομένα σε έναν πίνακα στον οποίο αναφέρεται ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζονται οι μονάδες αυτές μέσα στα κείμενα και

τις δραστηριότητες των εγχειριδίων, ποιο κομμάτι δηλαδή των επικοινωνιακών δεξιοτήτων καλύπτουν. Ο πίνακας είναι συγκεντρωτικός και μέσα από αυτόν φαίνονται οι διαφορές και οι ομοιότητες των τριών εγχειριδίων. Στην πρώτη στήλη παρουσιάζονται οι τέσσερις δεξιότητες και στις τρεις επόμενες τα διδακτικά εγχειρίδια. Για το *Κλικ στα ελληνικά* ακολουθήσαμε τη σειρά που δίνεται σε αυτό ήδη από τα περιεχόμενα, η οποία ξεκινά από την ΚΓΛ, συνεχίζει με την ΚΠΛ και καταλήγει στην ΠΠΛ και στη ΠΓΛ. Για να υπάρχει συμμετρία δεν προσθέσαμε τον διαχωρισμό των επικοινωνιακών δεξιοτήτων σε λεξιλόγιο, γραμματική και προφορά όπως δίνεται στην κάθε υποενότητα του Κλικ. Στα Ελληνικά Β', που ακολουθείται όπως θα δούμε και η πιο αμιγώς επικοινωνιακή προσέγγιση, οι εκφράσεις που μελετάμε θα παρουσιαστούν επίσης με βάση τις τέσσερις επικοινωνιακές δεξιότητες. Κάτι αντίστοιχο θα γίνει και για το *Ταξίδι στην Ελλάδα*. Τέλος, στον πίνακα που παρουσιάζονται τα στοιχεία θα δίνονται κάποια από τα παραδείγματα με την αντίστοιχη σελίδα που εμφανίζονται σε παρένθεση, η κατηγορία στην οποία ανήκουν και στη συνέχεια θα υπάρχει σχετικός σχολιασμός.

Εγχειρίδιο	<i>Κλικ στα ελληνικά Β1</i>	<i>Ελληνικά Β'</i>	<i>Ταξίδι στην Ελλάδα 2 (Β1+Β2)</i>
Περιεχόμενα	<p>Τίτλοι ενοτήτων βασισμένοι σε φρασεολογισμούς:</p> <p>Παροιμίες: π.χ. <i>Το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει/ Αν δεν παινέσεις το σπίτι σου θα πέσει να σε πλακώσει/ Πες μου τον φίλο σου να σου πω ποιος είσαι κ.α. (18, 19)</i></p>	<p>Τίτλοι που εμπεριέχουν φρασεολογισμούς:</p> <p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλα ρουτίνας ή τυποποιημένο μήνυμα π.χ. <i>Αφήστε το μήνυμά σας</i></p> <p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ρουτίνας: π.χ. <i>Σπίτι μου σπιτάκι μου/ Έχει ο καιρός γυρίσματα κ.α.</i></p>	<p>Δύο από τους τίτλους εντάσσονται στα πλαίσια των φρασεολογισμών:</p> <p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ρουτίνας: π.χ. <i>Τι νέα; (8) / Ο επόμενος παρακαλώ... (10)</i></p>

<p>ΚΠΑ</p>	<p>Δεσμευμένη/περιορισμένη συμπαράθεση/Λεξι(λογι)κή ή σύναψη: π.χ. <i>κάνω παιδί (40)</i></p> <p>Παροιμίες: π.χ. <i>Τα λέω στη νύφη τ' ακούει η πεθερά, το αίμα νερό δεν γίνεται (44)</i></p> <p>ΠΦ-συνομιλιακή ή φόρμουλα ομιλίας: π.χ. <i>Άσε, έχω πολύ τρέξιμο (77)</i></p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. <i>Μπορώ να βάλω κι εγώ ένα χέρι (77)</i></p> <p>Παροιμίες: π.χ. <i>Σπίτι χωρίς Γιάννη προκοπή δεν κάνει (84)/ Σπίτι που δεν το βλέπει ο ήλιος το βλέπει ο γιατρός (84)</i></p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. <i>Τέτοια ώρα τέτοια λόγια (88)</i></p>	<p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ομιλίας: π.χ. <i>Α και πού'σαι! Μην ξεχάσεις να πάρεις τηλέφωνο τον γιατρό... ,Καλώς την Ελένη (15)/ Άντε, ας πω άλλον έναν καφέ, Αυτό θα πει φιλοξενία! (173)</i></p> <p>Δεσμευμένη/περιορισμένη συμπαράθεση/Λεξι(λογι)κή σύναψη: π.χ. <i>Παίζουν ρόλο (32)</i></p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. <i>Είμαι όλος αυτιά (250)</i></p>	<p>ΠΦ-συνομιλιακή ή φόρμουλα ομιλίας: π.χ. <i>Άσ' την να λέει! (97)</i></p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. <i>Τους μαθητές τους τρώει το στρες (148)/ Με πιάνει κόκκινο (190)</i></p> <p>Δεσμευμένη/περιορισμένη συμπαράθεση/Λεξι(λογι)κή σύναψη: π.χ. <i>Κάνω αστεία (148)</i></p>
<p>ΠΠΑ</p>	<p>Φόρμουλες ρουτίνας: π.χ. <i>Πώς σε λένε;/ Από πού είσαι;/ Έχεις</i></p>	<p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλα ρουτίνας ή τυποποιημένο μήνυμα:</p>	<p>Δεσμευμένη/περιορισμένη συμπαράθεση/Λεξι(λογι)κή σύναψη: π.χ. <i>Κάνεις αγορές</i></p>

	<p>οικογένεια; (52)</p> <p>Παροιμία: π.χ. Σπίτι μου σπιτάκι μου και σπιτοκαλυβάκι μου (89)/ Ένα μήλο την ημέρα τον γιατρό τον κάνει πέρα (294)-ρητή αναφορά ότι πρόκειται για παροιμία</p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. Διαμερίσματα στην καρδιά της πόλης (89)</p> <p>Φρασεολογικό λεξιλογικό ζεύγος²³: π.χ. Είναι πάντα άνω κάτω (89)</p>	<p>Λάθος πήρατε/καλέσατε/ (12)</p> <p>Δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαραθέσεις</p> <p>/Λεξι(λογι)κές συνάψεις: π.χ. Κάνω μάθημα, Κάνω βόλτα, Κάνω μπάνιο, Έχω καιρό, Έχω μάθημα, Έχω κέφι, Έχω δίκιο κ.α. (29)</p> <p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ομιλίας: π.χ. Δε λέει, Τρέχω και δεν φτάνω, Άσ' τα να πάνε!, Έχασε το χρώμα της! (91)/ Δε μου λες..., Ε, καλά τώρα. (142)</p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμοί: π.χ. Κόβω τα γλυκά (95)/ Έχω τον λόγο (262)</p>	<p>(95)</p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμός: π.χ. Να φοράς τα ρούχα να μην σε φοράνε (100)</p> <p>Δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαραθέσεις</p> <p>/Λεξι(λογι)κές συνάψεις: π.χ. Παίζω έναν ρόλο (101)/ Κλείνω εισιτήρια, Κάνω κράτηση (156)</p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμοί: π.χ. Με πιάνει λάστιχο, Μένω από βενζίνη (183)</p> <p>Μεταφορικός ιδιωτισμός: π.χ. Καπνίζω σαν φουγάρο/ το Κόβω μαχαίρι (231)</p>
ΠΓΛ	<p>ΣΦ-ιδιωτισμός ή παροιμία: π.χ. Στο σπίτι αυτό που κατοικώ, χίλιοι καλοί χωράνε (94)</p> <p>ΣΦ-ιδιωτισμοί: π.χ. Τα</p>	<p>ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ομιλίας: π.χ. Έλα τώρα!, Όπως νομίζεις, Τι να σας πω, Μα τι λέτε;, Άσ' τα (40)/ Ωραία εξυπηρέτηση! (162)</p>	<p>Δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαραθέσεις</p> <p>/Λεξι(λογι)κές συνάψεις: π.χ. Γράφω μέιλ, Κάνω μαθήματα (147)/ Γράφω ένα κείμενο (189)/ Δέχομαι το μέιλ (216)</p>

²³ Σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (2000:65), τα Φρασεολογικά λεξιλογικά ζεύγη, τα οποία ονομάζονται και δίδυμοι τύποι, αποτελούνται από δύο (σπάνια τρία) λεξήματα της ίδιας κατηγορίας λέξεων. Παρουσιάζουν μεταξύ τους μια σημασιολογική σχέση, που είναι συνωνυμική ή αντωνυμική. Συχνά μπορούν να έχουν ομοιοκαταληξία ή παρήχηση και απαντούν σε όλες τις λέξεις κύριας κατηγορίας.

	<p><i>χρόνια περνούν (132)</i></p> <p>Δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαράθεσεις /Λεξι(λογι)κές συνάψεις: π.χ. <i>Κέρδισαν την εκτίμηση (172)/ Θα κερδίσει την εμπιστοσύνη (172)</i></p> <p>Μεταφορικός ιδιοτισμός: π.χ. <i>Η Κέρκυρα φοράει τα καλά της (214)</i></p>	<p>Δεσμευμένες/περιορισμένες συμπαράθεσεις /Λεξι(λογι)κές συνάψεις: π.χ. <i>στέλνω γράμμα, στέλνω e-mail (163)</i></p>	<p>ΣΦ-ιδιοτισμοί: π.χ. <i>Πετάω από τη χαρά μου/ Χρωστάω κέρασμα (216)</i></p> <p>Μεταφορικός ιδιοτισμός: π.χ. <i>Ξεκολλάω από τον υπολογιστή (281)</i></p>
--	---	---	---

Η παρουσία των φρασεολογισμών και στα τρία εγχειρίδια είναι αρκετά συχνή και εμφανίζεται σε όλες τις επικοινωνιακές δεξιότητες. Τα παραδείγματα ανήκουν στις κατηγορίες των φρασεολογισμών που αναφέρθηκαν στην παρούσα μελέτη, με διαφορετική όμως συχνότητα για το κάθε εγχειρίδιο. Αυτό που αρχικά αξίζει να σημειωθεί από την παρατήρηση του πίνακα είναι πως στο *Κλικ στα ελληνικά*, ήδη από τα περιεχόμενα βλέπουμε ότι οι τίτλοι των ενότητων είναι φράσεις που ανήκουν στη φρασεολογία της Ελληνικής, οι περισσότερες από τις οποίες είναι κατανοητές μόνο μέσα από το άθροισμα των σημασιών των λέξεων που τις αποτελούν. Για παράδειγμα, έχουμε φράσεις που ανήκουν στην κατηγορία των παροιμιών π.χ. *Από Μάρτη καλοκαίρι και από Αύγουστο χειμώνα*, όπως και φράσεις που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα π.χ. *Όρτσα τα πανιά!!!*. Παραδείγματα φρασεολογισμών έχουμε και στα περιεχόμενα από το *Ταξίδι στην Ελλάδα*, ωστόσο οι φράσεις αυτές δεν αποτελούν τον πυρήνα των φρασεολογισμών. Ανήκουν περισσότερο σε ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ρουτίνας που αποτελούν τυποποιημένες φράσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται σε

συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις. Στα *Ελληνικά Β'* εμφανίζονται και εδώ ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ρουτίνας με μεγαλύτερο όμως βαθμό ιδιωτισμικότητας.

Είναι φανερό πως στο κομμάτι της ΚΓΛ και της ΚΠΛ οι φρασεολογισμοί είναι διάσπαρτοι σε όλα τα μέρη του υλικού, ξεκινώντας από τα κείμενα και καταλήγοντας στις ασκήσεις εμπέδωσης. Αυτό ίσως είναι δείγμα του πόσο συχνή είναι η εμφάνιση και χρήση αυτών των φράσεων στην καθημερινή ομιλία και στα διάφορα έντυπα με τα οποία έρχεται σε επαφή ο ομιλητής της γλώσσας. Μέσω του γραπτού κειμένου και του προφορικού λόγου ο διδασκόμενος έρχεται κι αυτός αντιμέτωπος με τις εκφράσεις αυτές που τις περισσότερες ίσως φορές να του φαίνονται ακατανόητες, ωστόσο μέσα από το περικείμενο αρχίζει να κατανοεί και να αποσαφηνίζει το πώς χρησιμοποιούνται και τι σημαίνουν.

Όταν τώρα φτάνει στο κομμάτι της ΠΓΛ και της ΠΠΛ, βλέπουμε πως οι εκφράσεις αυτές αρχίζουν να λιγοστεύουν και σε μερικά κεφάλαια να είναι σχεδόν ανύπαρκτες μέσα στα κείμενα και τις ασκήσεις εμπέδωσης. Εδώ δίνεται η ευκαιρία στον διδασκόμενο να συνειδητοποιήσει και να επεξεργαστεί το υλικό στο οποίο εκτέθηκε προηγουμένως και καλείται να δείξει στην πράξη αν το έχει κατακτήσει ή όχι, χρησιμοποιώντας ο ίδιος αυτήν τη φορά τις φράσεις αυτές μέσα στο κατάλληλο περικείμενο.

Και στα τρία εγχειρίδια παρατηρούμε πως οι φρασεολογισμοί που αναφέρονται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα επικοινωνίας (ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ομιλίας) είναι οι πιο συχνά εμφανίσιμοι.

Αυτό που παρατηρούμε ήδη από τα περιεχόμενα είναι ότι οι εκφράσεις που ανήκουν στους φρασεολογισμούς της γλώσσας παρουσιάζονται ως λειτουργικά στοιχεία. Υπό αυτήν τη σκοπιά είναι φανερό πως αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής επικοινωνίας στο οποίο δίνεται μεγάλη σημασία και με το οποίο οι διδασκόμενοι πρέπει να εξοικειωθούν για να φτάσουν σε έναν ικανοποιητικό βαθμό επικοινωνίας με τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας-στόχου.

Στην αρχή κάθε κεφαλαίου υπάρχουν κάποιες βασικές φράσεις οι οποίες εμφανίζονται ως προμετωπίδα των κειμένων και στις οποίες στηρίζεται η ενότητα και το υλικό που θα διδαχθεί. Οι φράσεις αυτές αποτελούν κυρίως στοιχεία προφορικά που χρησιμοποιούν οι ομιλητές στην καθημερινή τους αλληλεπίδραση. Για να γίνει κατανοητό το περικείμενο

που χρησιμοποιούνται, παρουσιάζονται μέσα σε ένα κείμενο το οποίο έχει προφορικά στοιχεία, για παράδειγμα στην πρώτη ενότητα δίνεται μια τηλεφωνική επικοινωνία με διάφορες μορφές. Αμέσως μετά το κείμενο υπάρχουν κουτάκια στα οποία αναγράφονται όλες αυτές οι εκφράσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί παραπάνω και που πρέπει να απομνημονεύσει ο διδασκόμενος. Για να γίνει αυτό, ακολουθεί προφορική άσκηση στην οποία ο καθένας αναλαμβάνει έναν ρόλο και χρησιμοποιεί τις εκφράσεις αυτές κατά τρόπο αντίστοιχο με αυτόν του κειμένου. Οι εκφράσεις επαναλαμβάνονται και σε έναν συγκεντρωτικό πίνακα πριν περάσουν στην παρουσίαση της γραμματικής και οι διδασκόμενοι καλούνται να επαναλάβουν έναν αντίστοιχο διάλογο με πολλές διαφορετικές παραλλαγές τόσο γραπτά όσο και προφορικά.

Η σειρά αυτή ακολουθείται σε όλα τα κεφάλαια του εγχειριδίου και οι θεματικές που καλύπτονται αφορούν κυρίως βασικές επικοινωνιακές περιστάσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος ο διδασκόμενος σε καθημερινή βάση. Θα λέγαμε ότι η προσέγγιση που ακολουθείται είναι καθαρά επικοινωνιακή.

Η επικοινωνιακή προσέγγιση τονίζει ως κύρια τη χρήση της γλώσσας για διαπροσωπική επικοινωνία μέσα σε κάποιο κοινωνικό περιβάλλον. Το γενικότερο αξίωμα που διέπει την προσέγγιση αυτή είναι ότι η γλώσσα δε 'διδάσκεται' με την παραδοσιακή έννοια του όρου αλλά κατακτάται μέσα από την άμεση και ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε αυθεντική γλωσσική δραστηριότητα. Αυτό σημαίνει πως το γλωσσικό μάθημα σταματά να έχει τον τυπικό παραδοσιακό χαρακτήρα και μετατρέπεται σε μια ζωντανή διαδικασία που απαιτεί γλωσσική, αυθόρμητη συμμετοχή σε διάφορες, επικοινωνιακές δραστηριότητες.

Όσον αφορά τις λεξι(λογι)κές συνάψεις που όπως είδαμε μαζί με τις ΠΦ-συνομιλιακές ή φόρμουλες ομιλίας επικρατούν σε αριθμό, ξεκινώντας από τα Ελληνικά Β' (σελ. 29), στην ενότητα για το οριστικό, το αόριστο άρθρο και την απουσία τους, παρατηρούμε πως υπάρχει ένας πίνακας στον οποίο δίνονται κάποιες εκφράσεις οι οποίες αποτελούν τις λεγόμενες λεξικές συνάψεις. Συγκεκριμένα δίνονται αρκετά παραδείγματα με πρώτο συνθετικό ένα ρήμα (έχω, κάνω, παίζω) και ως δεύτερο συνθετικό ουσιαστικά που συνήθως εμφανίζονται μαζί και αποτελούν συχνούς συνδυασμούς λέξεων στην επικοινωνία π.χ. *κάνω ψώνια, κάνω αστεία, έχω μάθημα, έχω τρέξιμο* κ.α.. Τα ρήματα που χρησιμοποιούνται στον πίνακα αυτόν βλέπουμε πως αποτελούν μερικά από τα πιο

συχνά στη χρήση. Η παρουσία των λεξι(λογι)κών συνάψεων είναι εμφανής και στα άλλα δύο εγχειρίδια αφού όπως παρατηρούμε και στον πίνακα είναι διάσπαρτες μέσα στα κείμενα. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να πούμε πως συνειδητά δεν έχουν ενταχθεί στις εκφράσεις που μελετάμε οι γλωσσοδέτες που εμφανίζονται για παράδειγμα στην αρχή σχεδόν του εγχειριδίου *Ταξίδι στην Ελλάδα*, καθώς είναι εκφράσεις που ναι μεν απαντώνται σε όλες τις γλώσσες και αποτελούνται από πολιτισμικά στοιχεία της γλώσσας στόχου με τα οποία οι διδασκόμενοι έρχονται ευχάριστα σε επαφή μέσα από το μπέρδεμα που προκαλούν στην άρθρωση, ωστόσο η χρήση τους είναι καθαρά και μόνο για να γίνει αντιληπτή η σωστή προφορά των φθόγγων και να τονιστούν τα «δύσκολα» φθογγικά σημεία της εκάστοτε γλώσσας.

Τέλος, αξίζει ακόμη να τονιστεί πως δεν υπάρχει σε κανένα από τα τρία εγχειρίδια μια πιο λεπτομερής και ρητή αναφορά στο είδος των φρασεολογισμών, παρά μόνο η κατονομασία της κατηγορίας των παροιμιών σε ένα από τα παραδείγματα του Κλικ. Θεωρούμε πως αυτό συμβαίνει διότι η ανάλυση των εκφράσεων αυτών γίνεται προφορικά κατά τη διάρκεια διδασκαλίας της κάθε ενότητας.

10. Η διδακτική των φρασεολογισμών στην ΚΓ2

Καθώς οι φρασεολογισμοί είναι διάχυτοι στην καθημερινή επικοινωνία, οι διδασκόμενοι την ελληνική θα έρθουν εκ των πραγμάτων σε επαφή αρκετές φορές με κομμάτια της, είτε μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με τους φυσικούς ομιλητές, είτε μέσα από τα ίδια τα εγχειρίδια όπως είδαμε και παραπάνω.

Οι υποθέσεις και οι τάσεις σχετικά με την παρουσίαση του λεξιλογίου στο οποίο εντάσσονται και οι φρασεολογισμοί είναι αρκετές, ωστόσο θεωρούμε πως η συστηματική και εμπρόθετη διδασκαλία του λεξιλογίου είναι αυτή που θα βοηθήσει στον καλύτερο δυνατό βαθμό τους διδασκόμενους να κατακτήσουν το δύσκολο αυτό κομμάτι της γλώσσας.

Η επαφή θα πρέπει να γίνεται σταδιακά ήδη από τα πιο πρώιμα στάδια της εκμάθησης της γλώσσας ξεκινώντας από τις πιο απλές δομές όπως για παράδειγμα συμφραστικούς συνδυασμούς που αποτελούν μεταφραστικά ισοδύναμα των αντίστοιχων της Γ1. Όπως αναφέρει Bahns (1993, στο Θώμου 2005: 176), η αντιπαραθετική διδασκαλία των

συμφραστικών συνδυασμών της Γ1 με αυτούς της Γ2 είναι αρκετά αποδοτική, ωστόσο βασική προϋπόθεση για να λειτουργήσει αυτή η προσέγγιση είναι η τάξη αναφοράς να αποτελείται από άτομα που έχουν κοινή Γ1. Σε αυτήν την περίπτωση η έμφαση δίνεται στις διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα στην Γ1 και τη Γ2 όσο προχωρούν τα επίπεδα.

Σύμφωνα με τη Θώμου (2005: 182), η διδασκαλία των συνάψεων της Ελληνικής θα πρέπει να γίνεται κατά ομάδες, έχοντας ως βάση τα κοινά στοιχεία σημασίας που παρουσιάζουν. Η απλή παράθεση ενός πίνακα στον οποίο εμφανίζονται λεξικές συνάψεις με συστατικά ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό όπως είδαμε παραπάνω, δεν θα αποτελέσει στοιχείο μακροπρόθεσμης κατάκτησης από τη στιγμή που δεν έχουν οι συνάψεις αυτές αντιστοιχηθεί με κάποιες παρόμοιες στη σημασία. Για παράδειγμα οι διδασκόμενοι συνειδητοποιούν ότι, όταν λεξι(λογι)κές συνάψεις με ρήμα + ουσιαστικό προϋποθέτουν δύο συμμετέχοντες και η κίνηση κατευθύνεται από τον δράστη στον δεύτερο συμμετέχοντα οι συνάψεις αυτού του είδους είναι:

δίνω θάρρος, συμβουλή, βοήθεια απάντηση, ευχή, κατάρτα, προσοχή, γιατρεία **σε**
φέρνω αντίρρηση, αναστάτωση, ανησυχία, αγωνία, φόβο, ταλαιπωρία, αηδία **σε**
δείχνω αγάπη, σεβασμό, κατανόηση, προτίμηση, φιλία, ευγένεια, συμπάθεια **σε**.

Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου (2005: 89), εύστοχα αναφέρουν πως στα εγχειρίδια διδασκαλίας της Ελληνικής, η περίπτωση των φρασεολογισμών (στερεότυπων εκφράσεων με τον όρο που εκείνες υιοθετούν) δεν αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερο τρόπο. Ωστόσο, οι εκφράσεις αυτές είναι βασικές και θα πρέπει να δοθεί η αρμόζουσα σημασία για τους εξής λόγους: καταρχάς η χρήση τους στην καθημερινή επικοινωνία είναι κάτι παραπάνω από συχνή και προσδίδει έναν οικείο τόνο στην ομιλία, βοηθά τον ρέοντα λόγο των διδασκομένων και διευκολύνει την ομαλή ένταξη των διδασκομένων στη γλωσσική κοινότητα της γλώσσας στόχου. Επιπλέον, το αυξημένο πληροφοριακό περιεχόμενό τους και η μοναδική χρήση τους για την αναφορά σε μια συγκεκριμένη κατάσταση είναι πολλές φορές το μοναδικό λεξιλόγιο που είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί από τους ομιλητές.

Συμπεράσματα

Η γλώσσα είναι ένας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται συνεχώς και ένα από τα βασικά της γνωρίσματα είναι η δημιουργικότητα. Οι φρασεολογικές μονάδες που μελετήσαμε στην εργασία αυτή, ίσως να αποτελούν το πιο ζωντανό παράδειγμα αυτού του χαρακτήρα της γλώσσας, πώς μπορεί να μεταβληθεί και να δώσει νέες έννοιες και οπτικές για τον κόσμο γύρω μας. Οι εκφράσεις αυτές αποτελούν εκείνο το στοιχείο που δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να γνωρίσει τον τρόπο σκέψης και πρόσληψης του κόσμου από τον ομιλητή της γλώσσας, καθώς στις μονάδες αυτές αντικατοπτρίζονται όχι μόνο τα πολιτισμικά, αλλά και τα γλωσσικά στοιχεία της εκάστοτε γλωσσικής κοινότητας.

Είναι φανερό πως ο καθορισμός των κατηγοριών στις οποίες ανήκουν οι διάφορες φράσεις που εμπίπτουν στον κλάδο της φρασεολογίας είναι αρκετά δύσκολος και επίπονος για τον ερευνητή. Σκοπός λοιπόν των μελλοντικών ερευνών είναι η διαμόρφωση κριτηρίων που θα ξεκαθαρίζουν όσο το δυνατόν περισσότερο τα όρια αυτά, έτσι ώστε να γίνεται πιο απλά η κατάταξη των μονάδων αυτών.

Μέσα από τη σύγκριση διαφορετικών γλωσσών όσον αφορά τις μονάδες αυτές είναι δυνατή και η σύγκριση των γλωσσικών μηχανισμών που χρησιμοποιούν οι φυσικοί ομιλητές κατά τη δημιουργία και χρήση νέων, αλλά και ήδη υπάρχουσών φρασεολογικών μονάδων. Η συγκριτική μελέτη των μονάδων αυτών θα μπορούσε να αποτελέσει ένα βασικό εργαλείο κατανόησης του τρόπου πρόσληψης και κατάκτησής τους από μαθητές δεύτερης ή ξένης γλώσσας.

Η μελέτη του κλάδου της φρασεολογίας στα ελληνικά, εκτός από τη σύνταξη λεξικών στα οποία γίνεται απλή αναφορά ίσως και ερμηνεία των εκφράσεων αυτών, έχει γίνει κυρίως συνδυαστικά με τη μελέτη και περιγραφή μιας ξένης γλώσσας (μελέτη Ελληνικής-Ισπανικής, Ελληνικής-Ρωσικής).

Καθώς αρκετές από αυτές τις μονάδες είναι κοινές στις διάφορες ανά τον κόσμο γλώσσες και καθώς οι ομιλητές μιας γλώσσας τείνουν για λόγους συντομίας να τις προτιμούν σε μεγάλο ποσοστό στις καθημερινές τους συνομιλίες, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η μελέτη αυτών και σε περισσότερες γλώσσες συγκριτικά με την ελληνική και σε μεγαλύτερο εύρος δομών, ούτως ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος πρόσληψής

τους από τους μαθητές μιας δεύτερης/ ξένης γλώσσας, καθώς και ο τρόπος επεξεργασίας των γλωσσικών αυτών στοιχείων, για να καταφέρουν να κατανοήσουν και να κατακτήσουν εντέλει τις μονάδες αυτές.

Οι μελέτες αυτές θα έδιναν σημαντικά και χρήσιμα δεδομένα και στον τομέα της Λεξικογραφίας για τη δημιουργία δίγλωσσων λεξικών που θα ανταποκρίνονται όμως επαρκώς στις ανάγκες των μαθητών δεύτερης/ξένης γλώσσας. Στη διαδικασία διαμόρφωσης των λεξικών αυτών, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα κειμενικά σώματα θα έχουν πρωτεύοντα ρόλο.

Στην παρούσα μελέτη αναφέρθηκαν μόνο ορισμένοι από τους κλάδους της γλωσσολογίας που έχουν συνεργαστεί θα λέγαμε με αυτόν της φρασεολογίας. Οι δυνατότητες έρευνας που δίνει ο συγκεκριμένος κλάδος είναι πολλές και η οπτική μέσα από τους υπόλοιπους κλάδους όπως αυτών της Σύνταξης, της Υφογλωσσολογίας, της Μετάφρασης, της Υπολογιστικής κ.λπ. θα έδινε αρκετά ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Περνώντας τώρα στο τελευταίο κομμάτι της μελέτης αυτής και της σχέσης της φρασεολογίας με τον κλάδο της διδακτικής της γλώσσας, κατά τη γνώμη μας για να γίνει αντιληπτό το δυσχερές αυτό κομμάτι της γλωσσικής διδασκαλίας από τον διδασκόμενο την ελληνική αλλά και κατ' επέκταση κάθε γλώσσας, θα πρέπει να ακολουθείται μια αμιγώς επικοινωνιακή μέθοδος που θα βασίζεται ως επί το πλείστον στην προφορική αλληλεπίδραση.

Όλα τα άτομα που είτε ως μετανάστες έρχονται στην Ελλάδα για να αναζητήσουν ευκαιρίες καλύτερης ζωής, είτε ως φοιτητές έρχονται για να σπουδάσουν στο ελληνικό πανεπιστήμιο, είτε ως καθηγητές αγαπούν τα ελληνικά και θέλουν να εντυπώσουν σε αυτά, είτε ως ερωτευμένοι θέλουν να μάθουν τη γλώσσα του/της συντρόφου τους, είτε όποιο και αν είναι το κίνητρο για να μάθει κανείς μια γλώσσα, όλα αυτά τα άτομα έρχονται σε μια πρώτη επαφή μέσω της προφορικής επικοινωνίας με τον εγχώριο πληθυσμό. Στην επικοινωνία τους αυτή, οι πλειοψηφία των εκφράσεων που χρησιμοποιείται από τους συνομιλητές τους, που έχουν τα ελληνικά ως μητρική γλώσσα ανήκει στους λεγόμενους φρασεολογισμούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η δυσκολία τους να είναι μεγαλύτερη ως προς την κατανόηση της ροής του λόγου.

Από τη στιγμή λοιπόν που τα ερεθίσματά τους είναι γεμάτα από αυτές τις εκφράσεις, θεωρούμε πως ακόμα και αν, όσον αφορά το επίπεδο δυσκολίας, θα έπρεπε να

εμφανίζονται στα μεγαλύτερα επίπεδα σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, οι εκφράσεις αυτές πρέπει να δίνονται από την αρχική επαφή του διδασκόμενου με τη γλώσσα. Χωρίς να είναι ρητή η δήλωση των γραμματικών στοιχείων ή της σύνταξης και του σχηματισμού τους, σε ποιο μέρος του λόγου ανήκουν τα συστατικά τους, οι εκφράσεις αυτές θα πρέπει να δίνονται ως έτοιμες φόρμουλες και να διατυπώνεται το πότε και πώς χρησιμοποιούνται ανάλογα με την περίπτωση. Σταδιακά, και ενώ ο διδασκόμενος θα έχει κατακτήσει κάποια γραμματικοσυντακτικά στοιχεία της γλώσσας, θα δίνεται περαιτέρω επεξήγηση των στοιχείων που τις αποτελούν και του τρόπου σχηματισμού παρεμφερών εκφράσεων. Η αρχική ωστόσο βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στη σημασία και τη χρήση τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Ακαδημία Αθηνών (2014). Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α., Ευθυμίου (2005). *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βλαχόπουλος, Στ. (2007). *Λεξικό των ιδιωτισμών της νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Γαλαντόμος, Ι. (2008). Η διδασκαλία των μεταφορών και των ιδιωτισμών της νέας Ελληνικής ως ξένης/δευτέρης γλώσσας. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Διαθέσιμο στο: <http://ir.lib.uth.gr/handle/11615/4551>
- Γκαρέλη, Έ., Καπούλα, Έ., Νεστοράτου, Στ., Πρίτση, Ευ., Ρουμπής, Ν., & Γ., Συκαρά, (2012). Ταξίδι στην Ελλάδα Β΄, πρόλογοι Γούτσος, Δ., Αγάθος, Θ. & Α., Τσοτσορού. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Γούτσος, Δ. (2009). Λεξικά συμπλέγματα και στερεοτυπία στον δημοσιογραφικό λόγο. *Ζητήματα Επικοινωνίας*, 9, 75-89.
- Γούτσος, Δ. (2012). *Γλώσσα. Κείμενο, Ποικιλία, Σύστημα*. Αθήνα: Κριτική.
- Γούτσος, Δ. & Φραγκάκη Γ. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/1932>.
- Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε., Νικολαΐδου-Νέστορα, Ν. & Ν., Τρύφωνα-Αντωνοπούλου (2002). *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων*. Αθήνα: [University Studio Press](http://www.universitystudio.gr).

- Θώμου, Π. (2006). Λεξι(λογι)κές συνάψεις (lexical collocations) στη νέα Ελληνική ως ξένη γλώσσα. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
- Ιακώβου, Μ. (2009). *Εκμάθηση και Διδασκαλία Λεξιλογίου στην Ελληνική ως Γ2*. Περιοδικό Παρουσία – Παράρτημα Αρ. 76. Αθήνα.
- Μήτσης, Ν. (2004). Η Διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης. Αθήνα: Gutenberg.
- Μότσιου, Β. (1987). Ελευθερία και δέσμευση στη γλώσσα (Η περίπτωση των ιδιωτισμών). *Δωδώνη* 16, 231-255. Διαθέσιμο στο: [file:///C:/Users/user/Downloads/Desktop/11.%20CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B4%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20\(%CE%B7%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CF%84%CF%89%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8E%CE%BD\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Desktop/11.%20CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B4%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20(%CE%B7%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CF%84%CF%89%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8E%CE%BD).pdf)
- Μότσιου, Ε. (2012). Κατηγορίες πραγματολογικών φρασεολογισμών. Στο *10th ICGL Proceedings (International Conference of Greek Linguistics)*: 960-64, Democritus University of Thrace, Greece.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2008). Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Νατσούλης, Τ. (2007). *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*. Αθήνα: Συμυρνωτάκη.
- Παναρέτου, Ε. (2011). *Θέματα Γνωσιακής Γλωσσολογίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Παθιάκη, Ει., Σιμόπουλος, Γ., & Γ., Τουρλής (2011). Ελληνικά, Β΄: Μέθοδος εκμάθησης της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Επιμ. Μοσχονάς, Σπ. Α.. Αθήνα: Πατάκης.
- Peramos Soler, N. & J. J., Batista Rodríguez (2008). Οι γλωσσικές μεταβολές στις

φρασεολογικές μονάδες της ισπανικής γλωσσάς. Leontaridi *et al.* (ed.), In: *Proceedings of the 1st International Conference on "Language in a changing world"* Vol. I, (ISBN: 978-960-8028-49-4), Αθήνα: 472-477. Διαθέσιμο στο:

<http://www.ispania.gr/arthra/ispanika/1685-oi-glwssikes-metavoles-stis-fraseologikes-monades-ths-ispantikhs-glwssas>

Σαββίδου, Π. (2011). Οι στερεότυπες εκφράσεις στη διδασκαλία της Ελληνικής ως Γ2: προσδιορισμός της έννοιας του μαθησιακού φορτίου. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 31*, 663-673. Διαθέσιμο στο: <http://www.academia.edu/>

Σαραντάκος, Ν. (1997). *Αλφαβητάρι των ιδιοματικών εκφράσεων*. Αθήνα: Δίαυλος.

Saussure, F.D. (1979). *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. Αθήνα: Παπαζήση.

Συμεωνίδης, Χ. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.

Στάθη, Κ. (2005). Έφαγε τον αγλέουρα: Φρασεολογική δέσμευση και σημασιολογική μεταβολή στη νέα ελληνική. Στο *Proceedings of the 7th International Conference on Greek Linguistics, University of York*, 8-10/09/2005. Διαθέσιμο στο:

<http://icgl7.icte.uowm.gr/Stathi.pdf>

Σταματελόπουλος, Ν. (Αδυναμία εύρεσης χρονολογίας). Ανάλυση και ταξινόμηση σε θεματικές κατηγορίες ελληνικών μεταφορικών εκφράσεων, σώματος κειμένων δημοσιογραφικού λόγου, με στόχο την αυτόματη επεξεργασία τους. Διπλωματική εργασία. Διεπιστημονικό-Διαπανεπιστημιακό ΠΜΣ Τεχνολογία, ΕΚΠΑ- ΕΜΠ.

Συμεωνίδης, Χ. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.

Tresorukona, I. (2014). Διδασκαλία των φρασεολογισμών της Ελληνικής γλώσσας σε ρωσόφωνους ενήλικες στο επίπεδο B2 (τρόποι προσέγγισης, διδακτικό υλικό,

προτάσεις)

Διαθέσιμο στο: <http://www.academia.edu/>

Tresorukova, I. (2014). Κατάταξη των φρασεολογισμών της Ελληνικής γλώσσας: προσέγγιση στο θέμα. Διαθέσιμο στο:
http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/tresorukova_irina.pdf

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). Λεξικό της Κοινής ΝεοΕλληνικής. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών/Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (2005). Νεοελληνική γραμματική. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών/Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Χέλμη, Ε. Κ. (2009). Μελέτη φρασεολογικών όρων: καταγραφή και απόδοσή τους από τα Ισπανικά στα Ελληνικά. *ΕΛΕΤΟ – 7ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα, 22-24 Οκτωβρίου 2009. Διαθέσιμο στο:
<http://www.eleto.gr/gr/papers.htm>

Χιώτη, Α. (2010). Οι παγιωμένες εκφράσεις της νέας Ελληνικής: ιστορική διάσταση, ταξινόμηση και στερεοτυπικότητα. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ξένη

Arsenteva, E. (Ed.) (2014). *Phraseology in Multilingual Society*.
Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Casas, R. M. & Campoy, J. M. H. (1995). A Sociolinguistic Approach to the study of *Idioms*: Some anthropolinguistic sketches. *Cuadernos de Filología Inglesa, Vol. 4*. 1995, pp 43-61. Available at: [file:///C:/Users/user/Downloads/Dialnet-A_Sociolinguistic_Approach_To_The_Study_Of_Idioms-1325527%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Dialnet-A_Sociolinguistic_Approach_To_The_Study_Of_Idioms-1325527%20(1).pdf)

Cowie, A. P. (Ed.) (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Clarendon Press.

Fillmore, C., P. Kay & M. C. O' Connor (1988). «Regularity and Idiomaticity in grammatical constructions: the case of Let Alone». *Language* 64/3, 501-538. Διαθέσιμο στο: <https://bdgrdemocracy.files.wordpress.com/2014/04/regularity-and-idiomaticity-cfillmore-1988.pdf>

Firth, J. R. (1957). A synopsis of linguistic theory 1930–1955. In *Studies in linguistic analysis*, 1–32. Oxford: Blackwell.

Granger, S. & F. Menieur (2008). *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Jansone, A. (2013). Phraseological units with the elements referring to 'LIFE' or 'DEATH' in English and Russian. Latvia: Daugavpils University. Available at: http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/valodnieciba_literaturzina_tne/Jansone.pdf

Moon R.E. (1996). Data, Description, and Idioms in Corpus Lexicography. In *Euralex '96 Proceedings*. Gothenburg: Göteborg University, 245-256.

Omazić, M. (2005). Cognitive linguistic theories in phraseology. *Jezikoslovlje* 6 (1), 37–56. Available at: [file:///C:/Users/user/Downloads/Jezikoslovlje_1_06_1_037_Omazić%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Jezikoslovlje_1_06_1_037_Omazić%20(1).pdf)

Omazić, M. (2005). Introduction: WHY, WHAT and HOW in phraseology. *Linguistics, Vol.6 No.1 September 2005*. Available at: [file:///C:/Users/user/Downloads/Jezikoslovlje_1_06_1_001_Omazić%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Jezikoslovlje_1_06_1_001_Omazić%20(4).pdf)

Stubbs, M. (2002). Two quantitative methods of studying phraseology in English. *International Journal of Corpus Linguistics*. 7, 2: 215-44.

Velázquez, K. (2012). A Pattern for Learning Phraseology of a Foreign Language. *Companion Proceedings of the 17th European Conference on Pattern Languages of Programs*. 11th - 15th July 2012 Irsee, Germany. Available at: http://www.europlop.net/sites/default/files/files/proceedings/EuroPLoP2012_companion_proceedings.pdf